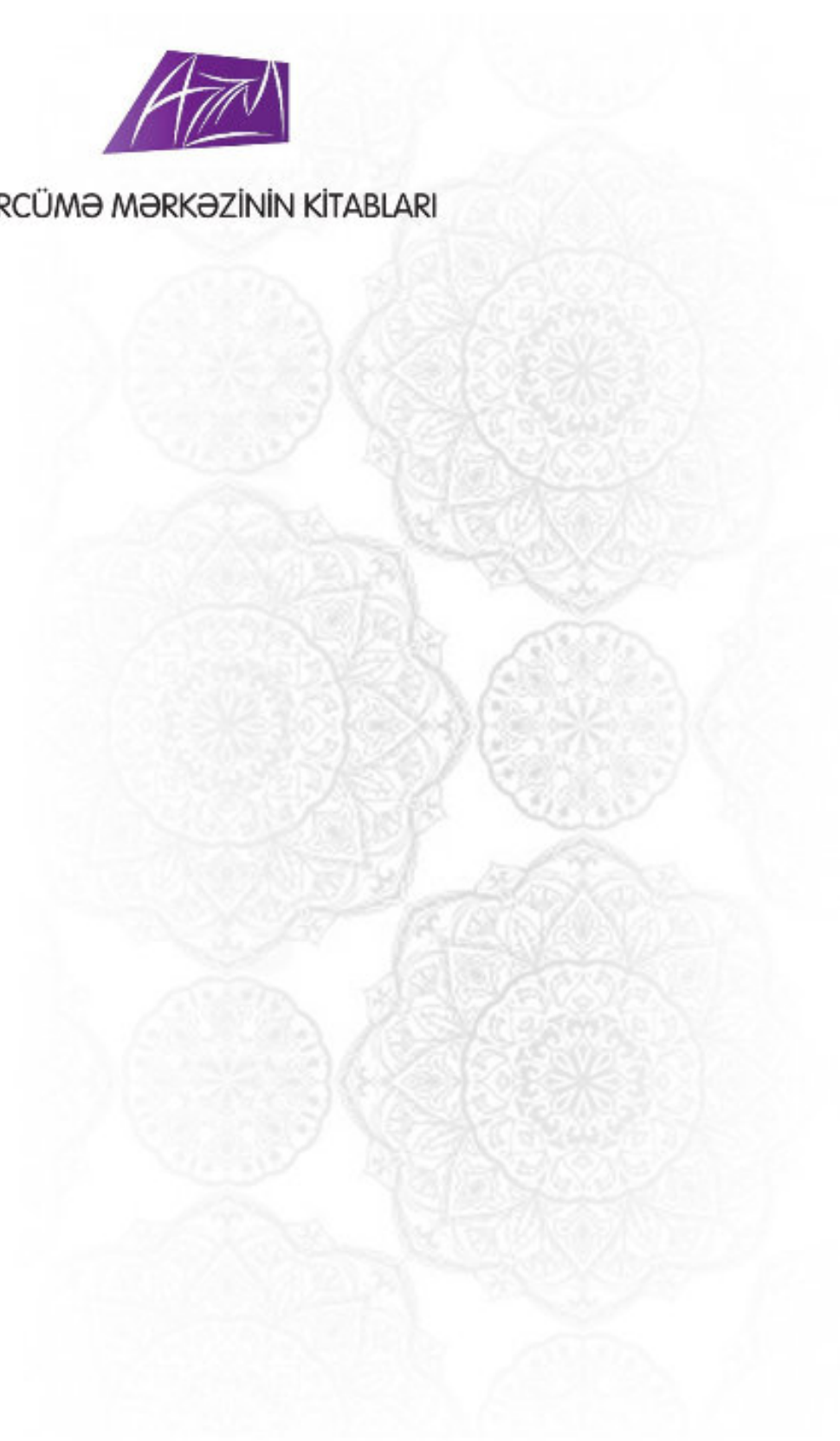

TƏRCÜMƏ MƏRKƏZİNİN KİTABLARI

BİZİM HƏYATIMIZ –

Bir şəh damlası

(Hokkular)

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ
NAZİRLƏR KABİNETİ YANINDA
TƏRCÜMƏ MƏRKƏZİ
BAKİ – 2015

Tərcümənin, müqəddimə,
məlumat və şərhlərin müəllifi: **ELÇİN**

Redaktor: Tofiq Qaraqaya

Bizim həyatımız – bir şəh damlası

Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti yanında
Tərcümə Mərkəzi. Bakı: 2015. – 160 səh.

İlk dəfə XIV yüzillikdə yaransa da, yapon poeziyasında bu gün də öz populyarlığını saxlayan hokkular XIX əsrdən başlayaraq, dünya ədəbiyyatına təsir göstərməkdədir.

Kitaba orta əsrlərdən bu yana yaşayıb-yaratmış məşhur yapon şairlərinin hokkuları, həmçinin müasir yapon şeirindən seçmələr daxil edilmişdir.

İSBN 978-9952-503-12-8

**© Azərbaycan Tərcümə Mərkəzi,
Bakı-2015**

BİR DAHA HOKKU HAQQINDA

O uzaq 1978-ci ilin sonları, 79-un əvvəlləri – indi oxucunun qarşısındakı bu kitabı hazırladığım o günlər mənim yaxşı yadımdadır: üç-dörd ay şənbə və bazar günləri Axundov kitabxanasında cürbəcür ensiklopediyaları, lüğətləri, Yaponiya ilə bağlı etnoqrafik ədəbiyyatı, klassik yapon poeziyasına aid materialları qarşıma yığıb işləyirdim, hətta iş günləri də fasilədə, boş vaxtlarım olanda o kitabxanaya baş çəkirdim – o zaman mən Yazıçılar İttifaqının gənc bir katibiydim, kitabxananın binası da bizimlə yanaşı idi – axşamlar isə bu hokkuları minlərlə hokkular arasından seçir və tərcümə edirdim, elə olurdu ki, bir hokkunun beş-altı tərcümə variantı yaranırdı, ən başlıcası isə, mən bütün bu işləri bir gənclik coşqunluğu, böyük həvəs və ləzzətlə görürdüm.

O vaxtlar mən qədim Çin və yapon ədəbiyyatı ilə çox maraqlanırdım, xüsusən hokkular mənim üçün əsl bədii kəşf olmuşdu və dediyim o həvəs və ləzzət də elə bu bədii kəşfin nəticəsi idi. Hokkunun o cür emosional-estetik təsirində, görünür, bir tərəfdən onun heç bir ideoloji çərçivə tanımaması, hər cürə doqmalardan azad olması, müdrikliyi və orijinallığı, sadəliyi və səmimiyyəti o biri tərəfdən də sosrealizmin tüğyan etdiyi bir dövrdə mənim bu «ədəbi metoda» qarşı bütün içimdən püskürən kin-küdurət az rol oynamamışdı.

Oxucu, yəqin, hiss edəcək ki, müasir mən XX əsrin ikinci yarısını nəzərdə tuturam – yapon şairlərinin yazdıqları hokkular klassik hokkulara nisbətdə bədii-estetik baxımdan zəif və dayazdır, çünki onlarda artıq həyata ideoloji münasibət açıq-aşkar hiss olunur. Elə buna görə də o vaxt mən həmin hokkulardan da bəzi nümunələri bu kitaba daxil etmişdim və indiki nəşrdə də onları çıxartmadım – qoy oxucu xronoloji mənzərə ilə bərabər, bədii mənzərəni də görsün və müqayisə etsin.

Bu gün o hokkuları yenidən gözdən keçirərkən bu janrın və ümumiyyətlə, klassik yapon poeziyasının son dərəcədə məxsusiliyini və bu məxsusiliyin dünya ədəbiyyatında unikal bir hadisə olduğunu bir daha özüm üçün təsdiq

etdim. Mən onları rus dilindən tərcümə etmişəm və şübhəsiz ki, orijinal şeirin tərcüməsinin tərcüməsində itkiləri çox olur və bu mənada bu hokkular orijinalda, yəqin ki, daha çoxnüanslıdır, daha dərinidir və daha zərifdir.

Hokkuların mənim üçün ən qiymətli cəhəti ondadır ki, deyilməyənlər sözlə deyiləndən qat-qat artıq və zəngindir.

*Elə aydın gecədi!
Bir kor toqquşdu mənimlə...
Gülümsədi.*

(Buson)

Bu sadə misralar oxucu fantaziyasını haralara aparıb çıxaracaq, – bu, artıq o fantaziyanın miqyasından asılıdır.

Elə yalnız bircə hokkunu oxumaq kifayətdir ki, o üç sadə misra, bir hokkunun yox, ümumiyyətlə, hokkuların lirik qəhrəmanının kim olduğunu, hansı hisslərlə yaşadığını, hansı ruha və mənəvi qüdrətə sahib olduğunu oxucuya tanıtsın:

*Necə yuyum ayaqlarımı?
Bu şəffaf suyu bulaşdırmağa
Çatmır qüdrətim.*

(Fukaku)

O lirik qəhrəman nəinki hansısa bir ağacı kəsə bilməz, nəinki bircə budağı qıra bilməz, o, bir yarpağı belə,

qopara bilməz – buna onun həmin mənəvi qüdrəti imkan vermir:

*Quyumun ağzını
Bu gecə tutubdu sarmaşığı.
Qonşudan allam suyu!*

(Tiyo)

Baxın, o üç sadə misra adi atəşböcəyini obrazlaşdıraraq hansı poetik zirvəyə qaldırır:

*Hanı atəşböcəklər?
Təqibdən qaçıb
Gizlənilər ayda!*

(Ryoto)

O, yəni hokkunun lirik qəhrəmanı ən sadə detallarla, üç misrada yaratdığı ən sadə situasiya ilə heç vəchlə bu üç misraya sığışmayacaq emosional təsirə nail olur:

*Niyə səs salıb qovdun anamı
Yuxumdan mənim,
A ququ quşu?*

(Kikaku)

Baxın, lirik qəhrəman necə anlaşılmaz bir heyrət içindədir:

*Bu necə işdi, dostlar?
Çiçəkləmiş gilənara baxır insan,
Belində isə asılmış qılınc!..*

(Gyoray)

Müəllifin kiçik oğlunun ölümünə yazdığı hokkuda lirik qəhrəmanın kədərinə fikir verin:

*Cırcırama tutanım mənim!
Hansı bilinməz ölkəyədi
Sənin qaçışın...*

(Tiyo)

Bu isə onun yumorudur (fəlsəfi yumoru!):

*Cırcırama bütün günü
Tutmaq istəyir çeşmə başında
Öz kölgəsini.*

(Tiyo)

Kədərdə də, şuxluqda da eyni poetik incəlik, eyni zəriflik var, çünki baxın, o lirik qəhrəmanın, məsələn, dünyanın bəxtəvəri olması üçün nə lazımdır:

*Nə az, nə azacıq,
Düz iyirmi xoşbəxt gün
Qonağı oldum gilənar çiçəklərinin.*

(Basyo)

Və o, bu xoşbəxt dünyadan çıxıb bizim dünyaya qayıdarkən belə – yəqin, iyirmi xoşbəxt gündən sonra artıq o gilənarın çiçəkləri tökülüb – bütün içindən gələn bir səmimiyyətlə təşəkkürünü bildirir:

*Əlvida, ey gilənar çiçəkləri!
Təşəkkür, bu əvəzsiz mərhəmət,
Bu səmimi qəbul üçün!*

(Basyo)

Ancaq lirik qəhrəmanın o incə ruhu bizim bu mürək-kəb, keşməkeşli, ağır dünyamızda da onunla bir yerdədir və baxın, adi bir quş səsi ona necə təsir edir:

*Kədər bürüdü yenə qəlbimi –
Darıxdım anamçın, atamçın mən.
Tənha qırqovul səsi.*

(Basyo)

İlk baxışda, bəlkə də, təəccüblü görünən bu bədii assosiasiyada, məncə, dəqiq psixoloji uyğunluq var və hokkulara tez-tez rast gəldiyimiz bu təsvir vasitəsi yalnız bədii yox, bədiiliklə birlikdə psixoloji assosiasiyadır – bədii-psixoloji assosiasiya.

Hokkular üçün cansız dünya yoxdur – yer üzündə nə varsa, hokku onu canlandırır, ona bir canlı kimi baxır, onu hiss edir və mənalandıra bilir.

*Sakit yaz çiskini
İslada bildi
Sahildəki balıqqulaqlarını.*

(Buson)

Kim bilir, neçə müddətdi dənizdən – sudan uzaq düşmüş balıqqulaqlarının qurquru qabığı, nəhayət ki, o sakit yaz çiskini sayəsində nəm çəkdi, islana bildi və bu – hokku qəhrəmanının gözündən yayınmır. O, məqamı qələmə alır və tamam adi görünən o məqam, oxucunun təxəyyülündə, bəlkə də, bir hekayəyə çevrilir. Baxın:

*Qar bürümüş hər tərəfi.
Meşədəki komada
Tənha qarı.*

(Basyo)

Hokkulara reallıq ilə irrealıq arasında poetik bir vəhdət var və onlar çox üzvi surətdə birləşərək, təsəvvürümüzdə real və canlı bir mənzərə yaradır.

Misal üçün, müəllif bu hokkudakı mənzərəni monastırda müşahidə edir və ilk iki misra tam bir reallığın ifadəsidir:

*Mötəbər oturub, aramla
Çay içir rahib.*

İndi isə bu son misraya fikir verin:

Bağdan boylanır xrizantemlər.

(Basyo)

Yaxud:

Uzun yaz günü!

Bəli, real bir məlumatdır. Bu isə son iki irreal misralardır:

Sahillə aram-aram

Söhbət edir qayıq.

(Tsiki)

Hokku canlandı və bütövlükdə tam real bir mənzərə yarandı.

* * *

Hokkunu tədqiq edən fransız ədəbiyyatşünası Rolan Bart yazır ki, «hokkuların fantasmaqor bir xüsusiyyəti var: onları oxuyan hər kəsə elə gəlir ki, bunları o özü də asanca yazıb bilər».

Doğrudan da belədir, ancaq hokku sadəliyi aldadıcı sadəlikdir, yəni düz 36 il bundan əvvəl (!) yazdığım kimi, böyük mənanı ifadə edən müdrik sadəlikdir və bədii

sözün, ədəbiyyatın mahiyyətindəki zənginlikdən, çoxcəhətlilikdən xəbər verir.

Mən bu hokkuları yenidən nəzərdən keçirərkən, bizim klassik ədəbiyyatı – divan ədəbiyyatını xatırlayırdım: fəlsəfi, yaxud aşiqanə mətləbi mürəkkəb, bir neçə mərtəbəli poetik obrazlarla ifadə edən yüksək bədii-estetik səviyyəli elitə poeziya təəssüratı; o biri tərəfdən isə üç sadə və sərbəst misradan ibarət hokku – müxtəlif poetik qütblər, bir-birindən min kilometrə uzaq, müxtəlif mentalitetli, müxtəlif taleli və müxtəlif tarixə malik xalqların poetik özünüifadəsi, ancaq eyni yüksək bədii-estetik səviyyə, eyni yaradıcı qadirlik.

Bu kitaba toplanmış hokkuları mən 1978-79-cu illərdə mətbuatda da dərc etdirmişdim və o zaman ilk dəfə idi ki, Azərbaycan oxucusu doğma dilində hokku ilə tanış olurdu. Oxucular bu janrı maraqla qarşıladılar, elə 1979-cu ildə də «Gənclik» nəşriyyatı «Nərgizin bircə çiçəyi...» kitabını yeddi min tirajla nəşr etdi. Kitabın adı Matsuo Basyonun hokkusunun bir misrası idi.

Aradan bu qədər illər keçib və bu illər ərzində Azərbaycan oxucusunun hokku ilə tanışlığı davam edib – yeni tərcümələr, dərcələr, nəşrlər, hətta müsabiqələr – ancaq hokkular və ümumiyyətlə, klassik yapon ədəbiyyatı elə

zəngin bir yaradıcılıqdır ki, yalnız milli yox, bəşəri mahiyətli bu yaradıcılıq ilə daha yaxından, daha dərindən tanışlığımız, bilavasitə orijinaldan tərcümələrimiz, hələ irəlidadır.

Mən «Nərgizin bircə çiçəyi...» kitabının ikinci nəşrini Kabayasi İssanın hokkularından birinin bir misrası ilə – «Bizim həyatımız – bir şəh damlası» – adlandırdım və mənə elə gəlir ki, həm fəlsəfi, həm də estetik mənada bu bir misra, hokkunun daxili mündəricatına daha yaxındır.

ELÇİN

28 fevral 2015-ci il

SADƏLİYİN MÜDRİKLİYİ

(Birinci nəşrə yazılmış ön söz)

Yapon ədəbiyyatı – qədim yapon romanlarından tutmuş Kabo Abenin əsərlərinədək, yapon incəsənəti – maska teatrlarından tutmuş ukiyoe qravürlərinəcən, Kurosavanın filmlərinəcən bütün dünyada özünün son dərəcə məxsusi olması ilə, estetik kamilliyi və fəlsəfi müdrikiyi ilə məşhurdur.

Belə bir məxsusilik, estetik kamillik və fəlsəfi müdriklik yapon poeziyasının «hokku» adlanan klassik formasında, olsun ki, daha dərin qatlara hopmuş milli mahiyyətlə nəzərə çarpır.

Hokku yapon poeziyasında həcmcə iki ən kiçik formadan biridir. Digər poetik forma «tanka» adlanır. «Tanka» beş misradan ibarətdir.

Hokku isə üç misradan ibarətdir. Bu janrda yazan orta əsrin böyük şairi, yapon ədəbiyyatının klassiki Matsuo Bas-yoya (1644-1694) qədər hokku sabit ölçüyə malik idi; birinci misra beş, ikinci misra yeddi, üçüncü misra da beş hecadan ibarət idi. Lakin Basyo istedadı və sənətkar cəsarəti bu sabitliyi dağıtdı, hokkuya azadlıq, sərbəstlik gətirdi.

Hokku misraları qafiyələnmiş, lakin onlar məzmunundan doğan daxili bir ritmə, musiqiyə malikdir. Dilin qəlizliyi, obrazlar, metaforalar aləminin mürəkkəbliyi, söz oynatmaq hokkuya yabançıdır.

Sadəliyin müdrikliyi! – Məncə, hokkunun əsas yaradıcılıq prinsipi, əsas bədii və estetik qayəsi məhz bundadır.

Əlbəttə, dünya poeziyasının bir çox kiçik formaları məşhurdur: qədim yunan epigramı, şərq rübaisi, Azərbaycan bayatısı... Doğrudan da, bu şeir formalarının yanında Azərbaycan qoşması, yaxud hokku tədqiqatçılarından V.Markovanın dediyi kimi, Avropa soneti monumental əsər təsiri bağışlayır.

Hokku bu kiçik formalardan, məncə, əsas etibarilə bununla seçilir ki, dəqiq və son dərəcə incə ştrixlərlə əhvali-ruhiyyə mənzərəsi, miqyası və vüsəti yaradır. Bayatı altı-yeddi sözlə

dərin bir fikir söyləyirsə, hokku bu fikrin yaratdığı əhvali-ruhiyyəni təsvir edir.

Hokku təsviri sənətə çox yaxın bir janrdır. İki-üç cizgi ilə gözlərimizin qarşısında tam bir mənzərə yaranır:

Dağ üstə ay.

Yamacda duman.

Tüstülənir düzlər.

(Basyo)

Doğrudan da, elə bil ki akvarellə çəkilmiş bir mənzərəyə baxırsan.

Çox zaman hokkunun axırncı misrası əhvali-ruhiyyəni bildirir, həm də birbaşa, müstəqim surətdə yox, assosiativ yolla və axırncı misranın yaratdığı bu əhvali-ruhiyyə ilə əvvəlki misralarda söylənən fikir arasında daxili bir yaxınlıq, mən deyərdim ki, dialektik bir vəhdət mövcuddur.

Misal üçün:

Keçmiş saray xidmətindən

Rahibənin hekayəti...

Hər tərəfi bürümüş qar.

(Basyo)

Yaxud:

*Bir gün sən də
Anlarsan ki, qocalıq nədir!
Payız çiskini, duman...*

(Basyo)

Bəzən isə birinci misra əhvali-ruhiyyəni bildirir və sonrakı misralarda söylənən fikri səciyyələndirir:

*Qarlı səhər. Yalqızam.
Quru balıq – qismətim;
Budu taleyim mənim.*

(Basyo)

Bu o demək deyil ki, kimsə qarlı bir səhərdə quru balıq yeyir. Bu o deməkdir ki, lirik qəhrəmanın taleyi də qarlı səhər soyuğu, kimsəsizliyi kimidir.

Görünür, bu cəhət hokku poetikasının əsas estetik komponentlərindəndir.

Hokku lirik şeir formasıdır.

Hokkunun lirik qəhrəmanı yalnız öz-özlüyündə insan deyil, insan əhvali-ruhiyyəsi, insan hiss-həyəcanı da hokkuda müstəqil lirik qəhrəman kimi özünü büruzə verir.

Hokkudakı əhvali-ruhiyyənin, hiss-həyəcanın əsas bədii təcəssümçüsü təbiətdir: çay yarpağı, gilənar çiçəyi, gavalı budağı, qırmızı bibər, xrizantemin ağ ləçəyi... atəşböcəyi, hörümçək toru, balığın gözü, kəpənək qanadı...

Bu obrazlar atributunun incəliyi, kövrəkliyi, məsumluğu adamı heyran qoyur.

Hokku qəhrəmanının faciəsi:

*Məni daşqalaq edin!
Çiçəkləyən gilənar budağını
Sındırmışam indicə.*

(Kikaku)

Hokku qəhrəmanının heyrəti:

*Bu necə işdi, dostlar?
Çiçəklənmiş gilənara baxır insan,
Belində isə asılıb qılınc!*

(Kyoray)

Hokku qəhrəmanının sevinci:

*Buludların arasıyla gəzirsən.
Birdən... dağ cığırında,
Yağışlı gündə – gilənar çiçəyi!*

(Kito)

Hokku qəhrəmanının gileyi:

Səs salıb niyə qovdun anamı

Yuxumdan mənim,

A Ququ quşu?

(Kikaku)

Hokku qəhrəmanının istəyi:

Gavalının ətri!

O yoxsulun daxmasından

Çəkmə gözünü sən...

(Kikaku)

Bu heyrət və bu sevinc də, bu giley və bu istək də kəpənək qanadı kimi titrəkdir.

Hokkularda qəribə bir dəqiqlik var: payızın fırtınası ayrıdır, qışınkı ayrı; ilk payız yarpağı, son payız yarpağı; yaz buludu, yay buludu; meh yalnız adicə meh deyil, axşam mehi, səhər mehi, günorta mehi, gecə mehi – hərəsinin də öz ovqatı və aləmi... Bu dəqiqlik – dəqiq də əhvali-ruhiyyə, ovqat yaratmaq üçündür (və yaradır da!). Buna görə də hokkular çox qısa həcminə, assosiasiyalar üzərində qurulmasına baxmayaraq mücərrəd yox, konkret mahiyyətlidir.

Hokku böyük xalq auditoriyasına malikdir, çox sevilir, çox kütləvidir. Yəqin ki, məhz bu incəliyə, bu kövrəkliyə, bu həzinliyə və bu dəqiqliyə – poetik dəqiqliyə görə.

* * *

Hokkular rus dilində dəfələrlə ayrıca kitab halında, müxtəlif müntəxəbatlarda, toplularda nəşr olunmuş, geniş oxucu auditoriyasının, ədəbi ictimaiyyətin diqqətini cəlb etmiş, böyük marağına səbəb olmuş, görkəmli rus və sovet alimlərinin məxsusi tədqiqat obyektinə çevrilmişdir.

Oxucular hokku ilə Azərbaycan dilində bizim müqəddimə, tərcümə və şərhlərimizlə yalnız son illərdə dövrü mətbuatda tanış olmuşlar. Bu mənada «Nərgizin bircə ləçəyi...» kitabı ilk təşəbbüsdür.

Kitaba əsas etibarilə klassik yapon poeziyası nümunələri daxildir. Orta əsrlərdən bu tərəfə bütün böyük yapon şairlərinin səciyyəvi hokkuları kitabda öz əksini tapmışdır. Eyni zamanda, müasir yapon poeziyasından da nümunələr seçib oxuculara təqdim etmişik.

Hokkular xronoloji ardıcılıqla verilmişdir.

Kitabda əsəri çap olunan hər bir müəllif haqqında qısa

bioqrafik məlumat hazırlanmışdır.

Eləcə də, kitabın sonunda bu çox spesifik janrın bədii-estetik xüsusiyyətləri ilə əlaqədar, həmçinin təsadüf olunan xüsusi adlar, toponimiyalar, əfsanələr, adətlər və s. ilə bağlı şərhlər və qeydlər də verməyə çalışmışıq.

Elə bilirəm ki, hökku ilə bu ilk tanışlıq Azərbaycan oxucusu üçün də maraqlı olacaqdır.

ELÇİN

25 fevral 1979-cu il

ORTA ƏSRLƏR POEZİYASI

İSYU

Bu sıx otlar arasında
Təkcə zəvvarların
Əsası irəliləyir uzaqda...

RAYDZAN

Gör necə bərq vurur alov!
Kip örtülmüş pəncərədən
Payız can atır evə...

SAYMARO

Başladı may yağışı!
Külək də bu dəm
Yaşıla çaldı gavalı yarpaqlarında.

BASYO

Payızda da yaşamaq istəyir
Bu kəpənək; tələsik içir
Xrizantemin şəhini.

* * *

Çılpaq budağa
Bir qarğa qonmuş tənha
Payız gecəsi.

* * *

Yerə dikib başını yatır söyüd.
Mənə elə gəlir ki, budağındakı bülbül
Qəlbidir onun.

* * *

Çiçəklər soldu.
Tökülür toxumları –
Sanki göz yaşadı!..

* * *

Ah, oyan, tez ol!
Mənim dostum, sirdaşım ol,
Sən ey yatmış pərvanə.

* * *

Su elə soyuqdur!
Yata bilmir qağayı
Dalğalarda yellənərək.

* * *

Ay səmada... Sübh qarı... Nəşələnib
Bu gözəllikdən yaşadım mən muradımca.
Bax, beləcə, ili də vururam başa.

* * *

Yenə başını qaldırır yerdən
Zülmətdə tutqun görünən
Leysan döymüş xrizantemlər.

Səfərə çıxan dostuma

Quşun atıb getdiyi bir yuvadı bu...
Qəm-qüسسə dolacaq qəlbimə
Qonşunun bomboş evinə baxanda.

«Kimsəsiz qarılar» dağında¹

Keçmiş bir hadisəni gördüm yuxuda:
Dağlarda kimsəsiz bir qarı ağlar,
Təkcə ay həmdəmdi ona.

¹«Kimsəsiz qarılar» dağının (Obasute) adı əfsanə ilə bağlıdır. Qədim zamanlarda arvadının böhtanlarına inanan bir nəfər, ona analıq etmiş qoca xalasını kimsəsiz bir dağa aparıb azdırır. Amma sonra tərtəmiz ayın dağların üzərindən necə qalxmasını görüb, əməlindən peşman olur və qarını yenə də evə qaytarmaq üçün həmin dağa tələsir.

Şair Rikanın tərifi

Elə bil ildirima toxundu əlim,
Sən zülmətdə
Şam yandıran məqamda.

Dostuma

Mənim yanıma gəl
Tənhalığımda!
Bax, düşdü ilk yarpaq...

* * *

Yaz ötür daha.
Ağlayır quşlar, balıqların gözü
Yaşla dolmuş.

*Şair Rikanın arvadının
matəmidir*

Bir nəfərlikdir örtük.
Bumbuz, qapqara qış gecəsi...
Ah, kədər!

* * *

Gün batır daha.
Hörümçək torları da
Əriyib gedir toranda.

Şimala məktub

Yadımdamı sənlə birgə
Elə hey baxardıq yağan qara?..
Bu il də qar yağmış, yəqin.

«Ölüm daşı»nın yanında

Zəhərlə nəfəs alır bu qaya.¹
Ətrafın otu da qıpqırmızı...
Şeh od içində.

* * *

De görüm, a qarğa, niyə
O haylı-küylü şəhərə
Uçub gedirsən burdan?

¹Tatıqi əyalətindəki bir qayanın yanında yerdən zəhərli qaz çıxır, quşları, həşəratı məhv edir. Əfsanəyə görə, öldürülmüş bir tülkü bu qayaya çevrilmişdir.

* * *

Sübh çağıldı, ya gecənin zülməti –
Sizinçün nə fərqi,
Ey yemiş çiçəkləri!

*Gənc ikən vəfat etmiş şair İssyonun
məzarı qarşısında*

Titrə, titrə, a təpə!
Düzdə payız küləyi –
Mənim tənha iniltim.

* * *

Gecə. Sonsuzdur zülmət.
Yuvasını itirib
Hardasa inləyir cüllüt.

*Qapını açdım və Qərbdə İbuki dağını
gördüm; ona nə gilənar çiçəyi lazımды,
nə də qar; o elə özü özlüyündə
də gözəldi*

Necə var elədi!
Ay işığı da gərək deyil
İbuki dağına.

* * *

Ay aman!
Bu balaca qəfəsdə
Əsir süsəri asılmış.¹

* * *

Ağac əkdilər bağda.
Payız yağışı ahəstə pıçılıyla
Ürək-dirək verdi ona.

* * *

Ey «Dinlik yoxdu uşaqların əlindən!..» –
Deyən adamlar, sizinçün, yəqin,
Heç gilənarın çiçəyi də əziz deyil.

Yeni il ərəfəsində

Nə balığa, nə quşa
Qibtə etmirəm daha... Unuduram
İlin bütün acılarını.

¹Yaponiyada, eləcə də Çində cırcıramaları, süsəriləri də quş kimi evdə, kiçik qəfəslərdə saxlayırlar.

* * *

Eybəcər qarğa!
Amma o da gözəldi
Qış səhəri ilk qarda!

* * *

Budaqdan-budağa
Qaçışır damlalar yavaşca...
Yaz yağışı.

* * *

Ey əzəmətli Oi çayı,¹
Qov tutqun səmadan
May buludlarını.

Dostlarla vidalaşarkən

Torpaq qaçır ayağımın altından.
Yüngül bir sünbüldən yapışırım mən...
Çatıb ayrılıq dəmi.

¹Oi Suruqa körfəzinə tökülən 120 kilometrlik bir çaydır.

* * *

Yayda bülbülün səsi!
Körpə bambuk pöhrəliyində
Fəryad edir «Qocaldım!» deyə.

* * *

Zülmətdən səfeh nə var?!
Atəşböcəyi tutmaq istədim –
Əlimə tikan batdı.

* * *

Kəpənəyin uçuşu
Oyadır sakit talanı
Günəşin işığında.

*Əlində badə tutub çaxır içən bir
nəfəri təsvir edən şəkilə*

Ayın da, gül-çiçəyin də
Fərqi nə varmır, elə hey çaxır içir
Tək-tənha.

* * *

Ehey, çoban oğlanlar!
Gavalıdan çubuq kəsəndə
Qoyun özünə də bir budaq qalsın.

*Varlılar dadlı ətdən yeyib kef çəkir,
igid cəngavərlər vəzərəyin yarpağını,
kökünü yeyir. Mən isə... mən isə
adicə kasıbam*

Qarlı səhər. Yalqızam.
Quru balıq – qismətim;
Budu taleyim mənim

* * *

Uzun yaz günü
Nəgmə deyir, doymaq bilməyir,
Ötür torağay.

* * *

Əl saxladı bir an
Çəltik döyən kəndli,
Baxdı aya.

*Doqquz il şəhərdə kasıbçılıq eləyib,
nəhayət, Fukaqavanın kənarlarına köçdüm.*

*Qədimlərdə bir nəfər müdrik söz deyib:
«Çançanın paytaxtı – lap bünövrədən şöhrət
ilə var-dövlət mərkəzidir və o adamın ki,
cibi boşdu, burada yaşamaq onunçün çətin
işdi». Mən də belə fikirləşirəm, çünki
mən də yoxsulun biriyəm*

Süpürləyib çay yarpaqlarını
Çırpır taxta qapıya
Soyuq qış qasırğası.

* * *

Yox, yox, tapammaram mən
Səninçün hazır bənzətmələr,
Üçgünlük ay!

Yayda çay yarpaqları yığılır

Bütün yarpaqları yığıdı qızlar...
Eh, bilmədilər heç... Çay yarpaqları üçün
Payız küləiydi onlar!

* * *

Gün batır.
Yolçular da toranda
Əriyib gözdən itir...

* * *

Yaz küləyi.
Kiminsə səsinə səs verdi
Mikasa dağı¹.

Dostumdan ayrılarkən

Ayrılıq şeirini
Yazmaq istədim yelpikdə –
O da sındı əlimdə.

Dağ kəndində

Keçmiş saray xidmətindən
Rahibənin hekayəti...
Hər tərəfi bürümüş qar.

¹Mikasa dağı Nara şəhərinin qarşısında yerləşir. Bu dağ elə bil ki, həmişə yolçuların səsinə səs verir; əks-sədası eşidilir.

* * *

Payızdır. Təkəm evdə...
Neynək, meyvə yığaram
Budaqlardan.

*Qərb əyalətlərinə getmiş
dostuma*

Qərb, Şərq –
Eynidir bədbəxtlik hər yerdə,
Külək əsəndə üşüdür eyni cür.

* * *

Bir şeir yazmaq istərəm –
Oxşamasın bu qırışmış üzümə,
Ey çiçək açmış ilk gilənar.

Şagirdə

Bir gün sən də
Anlarsan ki, qocalıq nədir!
Payız çiskini, duman...

* * *

Dağ üstə ay.
Yamacda duman.
Tüstülənir düzlər.

*Şair Matsukura Ranranın¹
ölümünə ağı*

Hardasan, dayağım mənim?
Bir payız küləyi əsib
Sındırdı möhkəm tut ağacından
kəsilmiş əsamı.

Şagirdlərimə

Məni yamsılamayın siz!
Axı nə mənası bu oxşayışın? –
Yemişin iki yarısı.

Şairlərin yığıncağında

Payız kəsib qapını,
Könül könülə meyl edir
Darısqal daxmada.

¹Ranranın bu topluda hokkusu verilmişdir. Bax: «Şairlər haqqında məlumat».

* * *

Sən əvvəlki tək yaşıl qala bilərdin...
Ancaq yox!.. Məqamın yetib sənin,
Qırmızı bibər.

*Doqquzuncu ayın üçüncü günü
Ranranın qəbrini ziyarət edirəm*

Sən də bunu görmüşdün –
Bu nazik orağı... Amma indi o
İşıldayır sənin məzarın üstə.

Şairə Sonomenin¹ evində

Yox! Görməzsən burda sən
Ağappaq xrizantemin ləçəyində
Bircə toz zərrəsi də.

* * *

Gavalının ətri içində
Dağ cıdırı üstündən
Günəş göründü birdən.

¹Sonome (1664-1726) – istedadlı yapon şairəsidir. Basyo öz ölümündən bir az əvvəl Sonomenin evində qonaq olmuşdu.

* * *

Buludlar arasıyla ötüb gedir ay,
Ağaclarınsa yarpağından
Yağış yağır hələ də.

* * *

Yapışdım saman çöpündən
Dayaqdır deyə...
Necə də çətindi ayrılıq dəmi!

* * *

Ah, bu əyalət yolları!..
Payızın ala-qaranlığı,
Nə ins var, nə cins.

* * *

Bağ sükut içindəydi!
Qayaların ürəyinə işlədi
Cırcıramanın ahəstə səsi.

Ölümqabağı mahnı

Əldən düşdüm yarı yolda.
Yuxum qaçıb dolaşır
Yanmış çəmənlərdə.

* * *

Güc-bəlayla, yorğun,
Gəlib çatdım daxmaya...
Qlisiniyanın¹ rəngi!

Çəltik əkinində

Əlimi çəkməyə macal tapmamış
Axşamın mehi
Toxundu təzətər sünbülə.²

Keçmiş döyüş meydanında

Qəhrəmanların şəhid olduğu bu yerdə
Yay otları
Yuxuya bənzəyir!³

* * *

Çiçəklənmiş sarmaşığın yanında
İstidən sığınacaq tapıb xırmançı...
Ağırdı, çətindi ona baxmaq.

¹Qlisiniya – sarmaşığıq növündən olan salxımçiçəkli, ətirli gül.

²Yaponiyada çəltiyi əvvəlcə xüsusi şitilliklərdə əkirlər, sonra may ayında cücərmiş toxumu təzədən tarlada basdırırlar.

³Bu hokku Takadate qalasının xarabalıqlarında yazılmışdır. XII əsr yapon cəngavərlik eposunun qəhrəmanı Yositsune öz tərəfdarları ilə bu qalada həlak olub.

* * *

Balıqçının daxması önündə
Xırda xərcənglər arasında
Cırcırma öz mahnısını oxuyur.

* * *

Ey amansız tale!
Bu şanlı dəbilqə altında indi
Cırcırma cırıldayır.¹

* * *

Dəniz ənginliyi zülmət içində.
Bu zülmətdə ağarır
Vəhşi ördəklərin səsi.

* * *

Bağa ilk qar düşdü!
Nərgizin bircə ləçəyi
Əyildi yavaşca.

* * *

Bax, çatdı payızın sonu!
Açılır daha
Şabalıdın qabığı.²

¹Bu hokkuda Basyo XII əsrin məşhur cəngavəri Sansmorinin dəbilqəsini nəzərdə tutur. Şair qürbət elləri dolaşarkən ehramlardan birində bu dəbilqəyə rast gəlmiş.

²Şabalıdın qabığı payızın sonlarında çatlayır. Bizcə, bu hokkuda Basyo azadlığı tərənnüm edir.

*Bir-birlərinə o qədər yaxındırlar
ki, Suma buxtasından Akasi buxtasına
piyada getmək olar. Buna görə də
mən demişəm:*

Ay ilbiz, ay ilbiz!
Göstər buynuzlarınla,
Suma hardadı, Akasi harda!

* * *

Haradır ora? Sübh tezdən
Ququ quşunun səsi çatan
O tənha ada?

*Suma sahilində on dörd gecəlik
ayı görə bilmədim*

Ay işıq saçır, amma yox...
Elə bil yiyəsiz qalıb bu yerlər...
Suma sahilində yay.

* * *

Günəş çıxarkən – əvvəl
Balıqçının üzünü gördüm,
Sonra açılmış laləni.

Sanemorinin fleytası

Sumadera məbədi¹
Qaranlıq ağaclar arasında
Fleyta çalır öz-özünə.

Narada köhnə dostumdan ayrılıram

Maral buynuzunun budaqları
Eyni kökdən ayrıldığı kimi,
Ayrılıq biz də bir-birimizdən.

Nara şəhərindəyəm

Buddanın anadan olduğu gün
O balaca maralcıq
Dünyaya gəldi.²

* * *

Kədər bürüyür yenə qəlbimi –
Darıxdım anamçın, atamçın mən.
Tənha qırqovul səsi.³

¹Sumadera məbədi Kobe şəhərində yerləşir.

²Yaponlar buddizmin əsasını qoymuş Sakyamununin anadan olduğu günü (aprel ayının səkkizi) böyük təntənə ilə Nara şəhərində keçirirlər. İndiyə qədər də bu şəhərdə maral sürüləri azad gəzir.

³Yapon xalq poeziyasında qırqovul valideyn məhəbbətinin rəmzidir. Qırqovul heç vaxt, hətta yanğın zamanı belə, öz balalarını atıb getmir.

* * *

Yaşı cəmi doqquzca gündür,
Amma çöllər də bilir, dağlar da –
Bahar gəlmiş yenə.

*Yeni ilin ilk gecəsini bada
vermiş dostuma*

Bax ha, əziz dost, yatıb bada vermə
Çiçək kimi gözəl yazın
İkinci gününü də!

* * *

Gəlin, tez gəlin, dostlar!
Nə qədər taqət var canımızda
Gəzək bu ilk qar çağı.

Mərhum şair Şenqinin¹ bağında

Nə qədər xatirələr oyatdınız
Qəlbimdə mənim,
Siz ey köhnə bağın gilənarları...

¹Şair Şenqinin əsl adı Todo Yositada idi. Cəmi iyirmi dörd il (1642-1666) ömür sürmüş bu şair, Basyonun xidmət etdiyi feodalın oğlu olmuşdur. Ayrı-ayrı zümrələrə mənsubiyyətlərinə baxmayaraq, poeziyaya məhəbbət Basyo ilə Şenqin arasında səmimi dostluq yaratmışdı.

İse məbədlərini ziyarət edirəm

Hardadır, hansı ağacdadır
Bu güllər? – bilmirəm;
Hər yana yayılmış ətri...

* * *

Ötüb-getmiş bahara
Axırı ki, çətdim mən
Uzaq Vaka limanında.¹

*Qış paltarlarından yay geyiminə
keçən gün*

Daha paltarımı çıxarıb əynimdən
Heybə kimi asmışam çiyimdən –
Bu da yay paltarım mənim!²

¹Vaka limanı Kip əyalətindədir (Yaponiyanın indiki Vakayama prefekturası). Deyilənə görə, Basyo bu hokkunu yazmazdan əvvəl Yosino dağında gilənar ağaclarına baxmışdır, amma dərd-sər əlindən yazdan həzz ala bilməmişdir. Yalnız burada, bir çox yapon şairlərinin tərənnüm etdikləri Vaka limanında Basyo ilk dəfə yazın hərarətini duymuşdur.

²Yaponiyada əhalinin qış geyimindən yay geyiminə keçdikləri xüsusi mərasim günü mövcuddur. Bu, Ay təqvimi ilə dördüncü ayın ilk günüdür.

* * *

Haydı, düzələk yola!
Göstərəcəyəm sənə
Uzaq Yosinoda gilənarın çiçəkləməsini,
Ey köhnə şlyapam mənim!

İki şairlə – ata və oğulla rastlaşiram

Eyni kökdən ucalıb
Qoca gavalı ağacı da, cavanı da.
Və ətir saçır hər ikisi.

* * *

Gör nə qədər qar yağıb!
Bəs Xakone dağlarını¹ aşıb
Gedən insanlar?..

* * *

İrakodzaki sahili.
Bu kimsəsiz səhrada
Çalağana da sevinirəm mən.

¹Xakone Yaponiyanın əsas adasıdır. Xansyuda sıra dağları bu adada yerləşir və məşhur Fudzi dağı da həmin silsiləyə daxildir. Kioto və Edo şəhərlərini birləşdirən Tokaydo adlı əsas yol Xakone dağlarının arasındakı aşırımdan keçir. Qışda bu aşırımdan keçmək çox çətin olur.

* * *

Vecimə deyil qışın soyuğu!
Dostumçun da yatmağa yer var
daxmamda.
Və sevinclə doludu ürəyim.

*Doqquzuncu ayın on birinci günü
uzun səfərə yola düşürəm*

Yolçu yolda gərək! –
Budu daha qismətim.
Kəsilmək bilməyən payız yağışı.

* * *

Qar bürümüş hər tərəfi.
Meşədəki komada
Tənha qarı.

* * *

Sevinc içindədi ürəyim:
Gecə qara dönəcək
Bu qış yağışı.

* * *

Qıjova bax bir!
Moqami çayı¹ yığıb
Bütün may yağışını.

* * *

Günün cırhacır istisini
Aparıb dənizin dibinə tökdü
Moqami çayı.

* * *

Bu nə aləmdi belə!
Sərindi yaşıl çəltik zəmisini...
Su şırıltısı.

* * *

May yağışları
Şəlalələri
Qərq etdi suda.

*Şimala gedərkən kəndlilərin
nəğməsinə qulaq asıram*

Bütün şeir sənətinin
Budur əsası, çeşməsi budur! –
Çəltik əkini nəğmələri.

¹Moqami Sakata limanı yaxınlığında Yapon dənizinə axıb tökülür.
Çox iti axan çaydır.

*Qədim Sirakava alaqapısında¹
külək əsir*

Qərb küləyi? Şərq küləyi?
Yox, yaxşısı budur, de görüm, külək
Çəltik zəmisində necə səs salır.

*Kano Motonobunun² satılmaq
üçün sərgiyə qoyulmuş rəsm
əsərlərini görərkən*

...Motonobunun əsərləri!
Nə kədərli di sahibinizin taleyi sizin!
Yaxınlaşır ilin toranı.

* * *

Nə az, nə azacıq,
Düz iyirmi xoşbəxt gün
Qonağı oldum gilənar çiçəklərinin.

¹Sirakava alaqapısı V əsrdə tikilmişdir. Yapon şairi Noinin (988-1050) bu alaqapıya həsr etdiyi şeirlər çox məşhurdur.

²Kano Motonobu (1476-1559) – məşhur yapon rəssamıdır. O, öz yaradıcılığında ənənəvi yapon sənəti ilə klassik Çin üslubunun (Sun dövrü) vəhdətinə nail olmuşdu.

Qeyd: Basyo bu hokkuda rəssamı deyil, onun şəkillərinin sahiblərini nəzərdə tutur. Yaponiyada belə bir adət var ki, yeni il ərəfəsində bütün borclar qaytarılmalı, ödənilməlidir. Kano Motonobunun əsərləri çox qiymətli olduğu üçün onları yalnız varlılar alıb öz malikanələrini bəzəmişdilər. Rəssamın əsərlərinin satılmaq üçün sərgiyə qoyulması o demək idi ki, hansısa varlı bir ailə tamam iflasa uğramışdır.

* * *

Gilənarlar çiçək içində!
Orda, o uzaq dağların arxasında
Gün doğur həmişəki tək...

* * *

Əlvida, ey gilənar çiçəkləri!
Təşəkkür, bu əvəzsiz mərhəmət,
Bu səmimi qəbul üçün!

* * *

Yavaş qanad çalın, qaranquşlar,
Palçıq giləsi düşər
Çaxır dolu bu qaba.

* * *

Qədim dram qəhrəmanları tək
Gecəni yatmaq üçün uzandım
Çiçəkləmiş gilənar ağacı altında.

* * *

İrakodzaki burnu!?¹
Çalağan səsi...
Sənə bənzər nə var dünyada?

¹İrakodzaki burnu indiki Ayti prefekturasındakı Atsumi yarımadasının cənub qurtaracağıdır.

* * *

Ötüb-keçdi Bon bayramı.¹
Gecələr zülmətləşir get-gedə.
Çikadaların səsi.

Yeni ili paytaxtda qarşılayıram

Bahar bayramı...
Bəs camaatın içindəki
O dilənçi kimdi elə?²

* * *

Bənnanın həyatında
Adda-budda daşlar arasında
Necə də gül açmış xrizantem!

Şair Todzyunun xatirəsinə³

Gəldi ay,
Getdi ay...
Qaldı dördkünc miz.

¹Budda sitayişkarları arasında ölənlərin ruhunu yad etmək Bon bayramı adlanır. Bir sıra ədəbiyyatda buna Uraban bayramı da deyilir. Ay təqvimini ilə yeddinci ayın ortalarında keçirilir. Fənərlər yandırılır, bütün gecəni çalıb-oyunayrlar, ölmüş əcdadların şərəfinə bəxşilər paylanır və s.

²Şair demək istəyir ki, bahar bayramında dilənçi qiyafəsində qeyri-adi bir adam ola bilər.

³Şair Todzyun (1693-cü ildə vəfat etmişdir) məşhur şair Kikakunun (bax: «Müəlliflər haqqında məlumat») atası idi.

* * *

Sona yetir payız,
Amma inanır gələcəyə
Yaşıl naringi.

* * *

Ayaz gecə. Vəhşi qaz
Xəstələnib endi çəmənə.
Tənha yolçu yuxusu yolda.

Monastırda

Mötəbər oturub, sakit-sakit
Çay içir rahib.
Bağdan boylanır xrizantemlər.

* * *

Gilənar çiçəklərinin ləçəkləri
Nio gölünə¹
Uçur hər tərəfdən.

¹Nio Yaponiyada ən böyük və ən gözəl göldür. Təsadüf etdiyimiz bir sıra digər ədəbiyyatda bu gölə Biva da deyirlər.

Şagirdimə cavab

Sadə adamam mən!
Öz dünyü payımı yeyirəm,
Sarmaşığı sübh-tezdən çiçək açanda.¹

* * *

Üzür xəzan yarpağı.
Hansı sahildə yenə
Oyanacaqsan sən, çikada?²

* * *

Ətraf sükut içində.
Qayaların canına hopmuş.
Çikadaların yüngül xışıltısı.

Fukavaqa yaxınlığında qış gecəsi

Bir cüt avar yarır buz dalğaları,
Ürəyim donur mənim.
Gecə və göz yaşları.

¹Basyo bu hokku ilə Kikakunun «Axşamın atəşböcəyiyəm mən – Ən əziz şeydi mənimçün – Tənha daxma kandarındaki yovşan» – şeirinə cavab verirdi (bax: 39-cu şərh). Basyo heç bir istisnalıq hüququ qəbul etmirdi, gözəlliyi və olsun ki, istisnalığın özünü belə sadəlikdə görürdü.

²Çikada – xarici görkəmi etibarilə palmaya oxşayan subtropik bitki növü.

*Dostum Rika əkmək üçün mənə
banan çubuqları göndərib*

Əkdim banan çubuqlarını.
İlk dəfədir ki, sevinmirəm sənə,
Ey körpə qamış zoğu.

Gözəl gənc qıza

Bircə an göründü...
Onun hələ açılmamış gözəlliyində
Gecəki ayın siması vardı.

Yetimləmiş dostuma

Daha sahibəsi olmayan bu evin
Kandarındakı o ağ çiçək də
Üşütdü qəlbimi.

* * *

Uzanıb saçım-saqqalım,
Gör necə arıqlamış, saralıb-solmuşam.
Qurtarmaq bilməyir may yağışı.¹

¹Yaponiyada yağış ən çox may ayında yağır. Yaponlar buna «samidare», yəni «yağışlar çağı» deyirlər.

* * *

Dostlar, gedək baxaq
May daşqınında üzən
Ördək yuvalarına!

*Yeni il münasibətilə mənə
bağışlanmış təzə paltarı geyərkən*

De kimdi bu belə?
Özümözümü tanımadım mən
Yeni il səhəri.

*Dostumun baxımsız qalmış
bağındayam*

O, yemiş yetişdirirdi burda.
İndi kol-kos basıb bu köhnə bağı...
Axşam ayazı.

* * *

Dəlir səs sala-sala
Tənha daxmanın dirəyini
Meşə ağacdələni.

* * *

Göz yaşını kimidi çeşmə!
Ayağımın üstü ilə yuxarı qaçdı
Balaca yengəc.

Yerli alimlə görüşərkən

...Əvvəlcə deyin görüm
Sizin ləhcədə nədi adı
Bu körpə qamışın?

* * *

Danışan kimi
Donur dodağım.
Payız qasırğası!

*Bodaysan dağında qədim
məbəd xarabalığı¹*

Ey bu yerlərdə pencər yığan sən,
Danış görüm qədimlərdə
Nələr çəkmiş bu dağın başı?

¹Bodaysan dağı İse əyalətindədir. Şair Sayqyo bu dağın yaxınlığında yaşamışdır. Bu dağdakı qədim məbəd Basyo dövründə artıq xarabalığa çevrilmişdi.

Artist bağda oynayır

Maskanın deşiyindən
Artistin gözləri
Ətir saçan lotosa¹ baxır.²

* * *

Ağzını kip bağladı
Balıqqulağı.
Bu nə dəhşətli bürküdü belə!

* * *

Məgər siz də
Güllərdən məst olmusuz,
Ey çardaq siçanları?

* * *

Köhnə məbəd yanında
Çiçəkləmiş şaftalı kölgəsində
Ayağı ilə fırladır dəyirmanı dəyirmançı.

¹Lotos – çox gözəl böyük gülləri olan su bitkisidir. Qədim misirlilər və hindlilər bu gülə sitayiş edirdi. Misirlilər lotosu günəşin rəmzi hesab edirdi, çünki lotos gülü gün çıxanda açır, gün bəntanda solur. Qədim yunanlar lotosu bakirəliyin, təvazökarlığın rəmzi hesab edirdi.

²Yaponiyada müxtəlif ənənələrə malik, müxtəlif üslublu teatrlar var. Bunların məşhurlarından biri də «No» teatridir. «No» teatrının artistləri üzlərinə maska taxırlar. Basyo bu hokkunu «No» mahnı və rəqslərini ifa edən şair dostlarından birinin şərəfinə yazmışdır.

* * *

Elə ki dayanır külək,
Söyüd ağacında budaqdan-budağa
Uçur kəpənək.

* * *

Bu narahat söyüdə ver
Həyəcanlı ürəyindəki
Kədəri, qəmi.

* * *

Sizin taleyinizə qibtə edirəm!
Bu haylı-küylü dünyadan şimal tərəfdə –
Dağlarda çiçəklədi gilənarlar.¹

* * *

Çaxır içdim, yenə də
Yata bilmirəm.
Gör necə qar yağır gecə;

¹Yaponiyada guşənişinlər adətən şimal tərəflərdəki dağlara çəkildilər.

* * *

Cingiltiyə sındı dolça –
İçindəki su donub gecə.
Yuxudan oyandım birdən.

* * *

Bu aysız, qaranlıq gecədə
Tülkü sürünür oğrun-oğrun
Yetişmiş yemişə tərəf.

QONSY

Kəsdi payız qasırğası.
O uzaq dalğanın səsidə
Yadigar qalan təkçə.

RANRAN

Qaranlıqda payız yağışı!
Mənə yox, qonşuma tərəf
Can atdı çətir.

SAMPU

May yağışları.
Kandarı üzüb gəldi,
Evimizə qurbağa.

* * *

Gecədən yağan qar
Səhər yağışa döndü –
Yazın günahıdı bu.

* * *

Balaları intizarla gözləyir yuvada;
Çox yüksəyə uçub
Torağay.

KAKAY

Payız qasırgası fironluq edir!
Bax, bu saat göydən salacaq
İndicə doğmuş ayı.

Buddanın heykəli

İldırımın ani parıltısından
Buddanın üzü canlandı
Çöllərin uzaq qaranlığında.

* * *

Payız burulğanı başlayır daha.
Gör necə də çırpınır
Sarmaşığın hər yarpağı.

SYOXAKU

Səmada ulduzlar.
Necə hündürdədi,
Necə də böyükdü onlar!

GYORAY

Hər şeyin – ağacın da, daşın da
Atəşi yandırır gözlərimi...
Yenə istidi leysandan sonra!

* * *

Bu necə işdi, dostlar?
Çiçəkləmiş gilənara baxır insan,
Belində isə asılmış qılınc!

Kiçik bacımın ölümünə

Əfsus! Əlimdə
Zəifləyib səssiz-səmirsiz
Söndü atəşböcəyim.

* * *

Sona yetir yaz günü.
Qatar-qatar o sıldırım zirvələr –
Topa-topa buluddur.

* * *

Əcəb sərindi!
Şırhaşır yağış arasından
Günəş qürubu.

* * *

«Bu saat açırım! Bu saat!..»
Ancaq yenə də döyürlər, döyürlər...
Qarda batıb qapımız!

Dağ cığırında dostumdan ayrılıram

Yəqin, sənın əllərindi
O hündür otlar arasından yellənən əl –
Yaxşı yol diləyir mənə uzaqdan.

İSSYO

Dünyada hər yeri gəzdi gözlərim
Qayıdıb yenə –
Sizə baxdı, ey ağ xrizantemlər.

RANSETSU

Qarmaqarışlıq vəhşi qaz qatarı
Zəvvarlar dəstəsiylə birgə
Baş alıb uçur şimala tərəf.¹

* * *

Köhnə nöqərləri işdən azad etdilər;²
Bu ayrılıq necə sıxır
Uşaqların qəlbini!

* * *

İlin ilk günü
Günün altında
Uzun-uzadı söhbətləşir sərçələr.

* * *

Çiçək... Yenə də çiçək...
Beləcə gül açır gavalı,
Beləcə yay gəlir.

¹Yazda vəhşi qazlar şimala uçurlar. Zəvvarlar da şimaldakı uzaq dağları ziyarətə gedirlər və buna görə də şairin lirik qəhrəmanına elə gəlir ki, vəhşi qaz dəstələri də zəvvarlarla birgə gedir.

²Yaponiyada nöqər və qulluqçuları adətən bir il müddətinə – yazdan gələn yazacan işə götürürlər.

* * *

Bu aydın ayın işığı
Tamam çılpaq etdi dənizi, sahili,
Rahib kəlləsi kimi.

* * *

Gecənin yarısı göyə baxdım:
Məcrasını dəyişmişdi
Ulduzların düzümü.

* * *

Gələn ləpə
Yuyur gedən ləpəni.
Çay əcəb sərindi!

Ölümqabağı mahnı

Budu, düşdü yarpaq,
Yenə bir yarpaq düşdü,
Başladı qasırğa...

* * *

Payız ayı
Göy səmada
Şam ağacını çəkir tuşla.

KYOROKU

Bir gün gecələyəsi oldum
Knyazın yataq otağında...
Amma yenə üşüdüm.

* * *

Oradan da səs gəlir,
O ağ buludların üstündən...
Torağaydı, oxuyur.

* * *

Ördəklərin cingilti səsi
Üzük kimi əhatə etdi qəsri.
Ağardı dan yeri.

KIKAKU

Daşqalaq edin məni!
İndicə sındırdım
Çiçəkləyən gilənar budağını.

* * *

Nifrət edir hamı ona,
O isə yaşayır,
Yaşayır qış milçəyi tək.

* * *

Yolçu yolda gərək!
Səma və torpaqdır
Yayda onun geyimi.

* * *

Yağış yağır – tut ucundan çıx göyə!
Evin qabağında səs-küylə
Vurnuxmağa başladı ördəklər.

* * *

Qız tənə eşidib
Aşağı saldı başını...
Elə bil lalə idi axşamçağı.

* * *

Ay səfeh bülbül!
Yaşıl meşə bildin
Qamış çəpəri.

* * *

Yüpyüngül mız dəstəsi
Uçur yuxarı – xəyallarçın
Hava körpüsüdü onlar.

Dostumun qadınının ölümünə

Hardadı Endzyö? Nə olmuş ona?
Ayrıldı həyatdan, indi
Sakit gündə dəniz kimidi.

* * *

Buludlar örtür ayı...
Budaqlar arasından titrədi iki zəif işıq –
Tutqun çeşmək taxmış yapalaq.

* * *

Çiçəkli gilənarlar...
Yox, o uzaq dağlar başında yox,
Burda, bizim bu vadilərdə.

Basyonun vəfatının ildönümünə

On il keçmiş daha o ölümdən,
Amma elə bil ki, dünən idi...
Ağlayan söyüdüün kölgəsi!

* * *

Gavalının ətri!
O yoxsulun daxmasından
Çəkmə gözünü sən...

* * *

Nə yaxşıdır balıqların sənin!
Amma, a qoca balıqçı,
Özün də dadaydın onlardan!

* * *

Niyə səs salıb qovdun anamı
Yuxumdan mənim,
A ququ quşu?

* * *

İldırım!..
Bu gün Şərqdə çaxdı,
Sabah Qərbdə...

* * *

Banan yarpağında
Yellənir elə bil
Balaca qurbağacıq.

* * *

Başı aşağı sallanıb
Budaqda, ötür
İlk yaz nəğməsinə bülbül.

* * *

Heç yox idi əvvəllər
Fudzinin yanında bu dağlar!¹
Aydın payız axşamı.

* * *

Bu nədi belə? Yuxudu yoxsa?
Doğrudan da, mismarlayıblar məni?
Birənin dişdəm yeri.

* * *

Əvvəlcə həmin elçi
Gilənar budağı verdi mənə,
Sonra məktubu.

* * *

Yağır ilk qar.
Onu səpib buluda
Hey baxar, baxardım...

¹Şair demək istəyir ki, hava elə aydındır ki, Fudzi dağının ətrafındakı kiçik dağlar da görünür; həmin aydın payız axşamı bu kiçik dağlar elə bil ki, birdən-birə peyda olur.

* * *

Gecə yarısı...
Atılıb buz üstə,
Qaralır o köhnə qayıq.

* * *

Nə uzun bir şikayətdi bu!
Pişik tutub cırcıramanı,
O biri cırcırama da dərdini çəkir onun.

* * *

Gəlin sulayaq bağı,
İslansın tamam
Çikadalar, sərçələr.

* * *

Gəl, gizlən çətirimdə
Öz yuvan kimi,
Ey islanmış qaranquş!

* * *

Dağlardakı kriptomerilərdən¹ də
Yüksəyə axıb
Payız səması.

¹Kriptomeri – mənşə etibarilə Yaponiyadan olan iynəyarpaqlı ağac

* * *

Ağardıb dişlərini
Qışqırır meymun...
Ay qalxıb dağın üstə.

* * *

Darvaza
Çoxdan kilidlənibdi...
Şaxtalı gecədə ay!

* * *

Bir leysan başladı ki!..
Sevindirmirsə səni o gül tərəvəti,
Qupquru noxudsan torbada.

* * *

Axşam atəşböcəyiyəm mən.
Ən əziz şeydi mənimçün
Tənha daxma kandarında o yovşan.¹

¹Yaponiyada belə bir atalar sözü var: «Hərə bir zövq sahibidi – böcək var ki, yovşan yeyir!» Kikaku bu atalar sözünə işarə edərək belə bir fikir yürüdü ki, şair qeyri-adi bir məxluqdur, onun istisnaya ixtiyarı var. Basyodan fərqli olaraq, Kikaku bütün yaradıcılıq yolu boyu bu istisnalıq hüququnu müdafiə və təbliğ etmişdir (bax: 28-ci şərh).

* * *

Soyuq qış.
Boş tarlada müqəvvə –
Qarğaların məskənidir.

* * *

Bu qar mənim qarımdır!
Necə də yüngüldür o,
Başımdakı papaqda.

Ələm nəğməsi

Səs salıb payız çikadaları...
Yatarkən xorultusunu da
Eşitməyəcəyik heç zaman.

* * *

Yazda o gün olmaz ki,
Zəngçalan satılmasın
Edo şəhərində.¹

¹Bu şeir Edo şəhərindəki səsi-küylü alverin şərəfinə yazılmışdır. Doğrudan da, yaz və zəng məfhumları oxucuda bir qələbəlik əhvali-ruhiyyəsi yaradır.

* * *

Yorulub əldən düşdü cırcıramalar
Dəli kimi rəqs etməkdən...
Qıtlıqdı bu ay.

* * *

Qürub şəfəqi!
Kəpənəklər pərvaz edir
Sakitləşmiş küçədə.

* * *

Ey dan ulduzu!
Gilənarlar narahatdı,
Buludlar qəmgin.

DZYOSO

Qar örtükcə dağları, düzləri...
Və bomboş
Boşaldı hər tərəf...

* * *

Uca qaya başına
Səs-küylə qondu
Köçəri quşlar.

* * *

Elə hey dimdik vurur ağacdələni;
Gilənar çiçəkləri arasında
Qurumuş budaq axtarır.

* * *

Batdı yarpaqlar.
Örtülər daşların üstünü
Gölün dibində.

* * *

Qış vaxtı ay işığında
Qardan da soyuqdu işıltısı
Gümüşü saçlarımın mənim.

* * *

Ay işığı ələnir göydən!
Gözü qamaşmış bayquş
Gizləndi bütxananın kölgəsində.

ONİTSURA

Budaqda hörümçək toru!
Bu yay ağacları arasında
Bürüdü məni isti.

* * *

Adi adam deyilsən sən.
Çiçəksiz ağac da
Məftun edir səni.

* * *

Yenə qayıtdı payız,
Amma... balam yoxdur qucağımda...
Tək-tənha baxıram aya.

* * *

Ləyənin suyunu atmağa
Yer tapmıram daha...
Hər tərəfdə nəgmə deyir çikada.

RİYU

Taxtapuşu titrədən çovğun
Nərə çəkir...
Çikadanın səsi gəlir ancaq!

ÇİKO

Ah, ağcaqayın yarpaqları!
Uçub gedən quşların siz
Qanadını yandırırırsız.

* * *

Necə də qibtə edirəm sənə!
Sən çatandan sonra ən ali gözəlliyə,
Düşəcəksən yerə, ey ağcaqayın yarpağı!

ROKA

Didərgin qaban
Bambuk zoğlarını təpir gözünə...
O uzaq dağlardakı daxma.

Naməlum müəllif

Ölülər dünyasında
Dinləyirəm sonadək
Sənin nəğməni, ququ quşu.¹

OSUYU

Sona yetən payız
Səpələyir öz yolu boyu
Qırmızı ağcaqayın yarpaqlarını.

¹Ölümə məhkum olmuş şair (naməlum müəllif) bu hokkunu edam zamanı ququ quşunun nəğməsini eşidərkən söyləmişdir.

İDZEN

Dərinə işləyir payız gecəsi.
Qapqara suyun dibində¹
Alışır yanır kəhkəşan.

* * *

Qırmızı su çiçəyini
Oraqa üzürəm mən
Dalğalar arasından.

BONTYO

Kiotonun «Aşağı şəhər»i...²
Gecə yağış yağdı
Təzə qarın üstünə.

* * *

Payız səmasında buludlar!
Üstdəkilər uçur Cənuba,
Altdakılar tələsir Şimala.

¹Sulanmış çəltik zəmiləri nəzərdə tutulur.

²Kioto şəhəri iki hissəyə ayrılırdı: «Yuxarı şəhər» və «Aşağı şəhər». «Yuxarı şəhər»də zadəganlar, «Aşağı şəhər»də isə sadə adamlar yaşayırdı.

* * *

«Dayan!» – deməyimə macal tapmamış
Yox oldu dabanbalığı satan...
Yaman qar yağır.

* * *

Cavan pavloniya!
Cəmi uçca yarpağı düşdü –
Qaldı çılpaq.

* * *

Ey göydəki ay, sən
Yeganə yoldaşısən dünyada
Bu çağlayan tufanın.

* * *

Dan yeri sökülür.
Boynu bükükdü bənövşənin...
Köstəbəyin işidi bu.

* * *

Bir sonsuz kəmər kimi,
Qarlı düzəngah boyu
Uzanır çay, uzanır...

* * *

Axıb gedir topa-topa buludlar...
Necə də ustufca
Aparırlar ayı!

YASUY

Cücərən zəmiləri dağıtsanız da,
Ey vəhşi qazlar,
Ağırdı, çətindi sizdən ayrılmaq!

HOKUSİ

Yanğından sonra

Hər şey yanıb kül olmuşdu...
Nə yaxşı ki, çiçək açdı,
Bağlarda gilənar.

TİYO

Dalğalarda qaçan ay
Bir balaca toxundu
Qarmağa.

* * *

Kəpənəyin qanadı,
Gör necə titrədi həzin,
Nədi xəyalın sənini?

Kiçik oğlumun ölümünə

Cırcırama tutanım mənim!
Hansı bilinməz ölkəydi
Sənin qaçışın.

* * *

Quyumun ağzını
Bu gecə tutubdu sarmaşığı;
Qonşudan allam suyu!

* * *

Cırcırama bütün günü
Tutmaq istəyir çeşmə başında
Öz kölgəsini.

* * *

Aydınlıq gecə!
Hətta quşlar da örtməyib
Yuvalarının qapısını.

* * *

Şeh qonmuş zəfəran gülünə!
Yerə düşsə...
Olacaq adi su...

Şeir yazarkən¹

«Ey ququ quşu, ququ quşu!» –
Dedim səhərədək,
Söküldü dan.

* * *

Ey işıqlı ay!
Mən elə hey gəlirəm sənə tərəf,
Sənsə uzaqda, uzaqdasan.

* * *

Təkcə səsləri gəlir onların...
Ağ balıqçıqlar görünməz olub
Təzə yağmış qar içində.

¹Tiyo hələ lap gənc bir qız ikən Kaqaya gəlmiş ustad şairə müraciət edir və onun şagirdi olmaq arzusunu bildirir. Həmin şair Tiyo «ququ quşu» mövzusunda şeir yazmağı tapşırır, özü isə gedib yadır. Tiyo səhərə kimi çalışır və nəhayətdə bu hokkunu yazır. Səhər həmin hokku ustad şairin çox xoşuna gəlir və şair Tiyoya bildirir ki, ona artıq heç bir müəllim lazım deyil.

Ölmüş uşağı xatırlayarkən

Pəncərənin kağızlarını¹
Heç kim deşməyir daha.
Amma yamanca soyuqdu otaq!

RYOTO

Hanı atəşböcəklər?²
Təqibdən qaçıb
Gizlənilər ayda!

* * *

Payızda ay.
Ah, mən yenə də
Şam ağacı olaydım dağ zirvəsində.

TAYQİ

Yelləncək yüngülcə havaya qalxdı!
Yeddinci qatından göyün
Salam göndərir sevgilin sənə.

¹Yaponiyada pəncərə şüşəsi əvəzinə bəzən kağızdan istifadə edirlər.

²Yaponların sevdikləri məşğuliyyətdən biri də iyun ayında atəşböcəyi tutmaqdır. Atəşböcəyi tutmaq istəyənlər gölün, yaxud çayın sahilinə gedirlər. Yaponlar tutduqları atəşböcəkləri gətirib öz bağlarına buraxırlar, ya da onları kiçik qəfəsə sahib evlərinin tavanından asırlar.

* * *

Bülbül elə ötür ki,
Elə bil görmür
Qəfəsinin dəmirlərini.

* * *

Arılar qəzəblə qovdular
Yoldan ötəni;
Yenə uçdular güllərə sarı.

FUKAKU

Necə yuyum ayaqlarımı?
Bu şəffaf suyu bulaşdırmağa
Çatmır qüdrətim.

BUSON

Nəğmə ötür bülbül!
Necə də geniş açıb
Kiçik dimdiyini!

* * *

Kədərli bir ətir!
Qabarlı əldə
Çiçək açmış gavalı budağı.

* * *

Bax, bu söyüddən başlayır
Gecənin əvvəli.
Düzənlikdə yol.

* * *

Yazın uzun günləri
Ötür bir-bir...
Məncə, hələ keçmişlərdəyəm.

Uzaq bir kənddə

İt bərkdən hürür
Gəlib buralara çıxmış alverçiyə.
Şaftalı ağacları çiçəkləmiş.

* * *

Yağır yaz yağışı!
Söhbət edir bir-biriylə yol boyu
Çətir ilə mino.¹

¹Mino – yağışdan qorunmaq üçün həsir plaş

Kukla bayramında

Fındıqburun gəlincik...
Uşaq vaxtı anası
Yəqin, az çəkib burnunu.¹

* * *

Budu, çıxdılar yeşikdən...²
Heç unudarammı sizi,
Ey bayram kuklaları?

* * *

Oğru yoxdu Yosinoda!
Çırpışdırmaz heç kim
Bu çiçəkləmiş gilənar budağını.

¹Yaponiyada hər il martın 3-də qızlar üçün «Kukla bayramı» keçirilir (yaponlar buna «Xina-matsuri» deyirlər). Bayram günü balaca qızlara cürbəcür kuklalar gətirirlər: samuray paltarında, əyan paltarında kuklalar, bəy ilə gəlin və s. Kuklalardan birinin burnu çox balaca olur. Belə deyirlər ki, guya ana kukla onun burnunu dartmağı unudub; ana kukla həmişə öz kuklalarının burnunu dartır və oxuyur:

Ay burun, burun,
Tez böyü, burun.

²Bu hokku balaca qızın hisslərini ifadə edir. Hər il «Kukla bayramı» zamanı yeşikdən balaca qızlar üçün kuklalar çıxarırlar. Onları unutmaq olar?

* * *

Yazda dəniz bütün günü
Ləpələnir narın-narın,
Narın-narın...

* * *

Yaz keçib gedir,
Gecikmiş gilənarlar isə
Məəttəl qalıb.

* * *

Bülbüllərin o uzaq
Nəğməsi ötəndə
Bu yaz günləri də keçdi getdi.

* * *

Ah, hayıf! Hayıf!
Ötüb-keçdim bu məbədi –
Pionlar açmış orda.

* * *

Ey gülsevən,
Xrizantemin əsiri oldun
Özün də bilmədən.

* * *

Elə aydın gecədi!
Bir kor toqquşdu mənimlə...
Gülümsədi.

*Yayın gəlməsilə əlaqədar
paltarların dəyişməsi*

Canları qurtardı sahibkar qılıncından;
Ah, necə də sevinir bu cavan ər-arvad...
Başlayır yüngül yay paltarı mövsümü.

* * *

Uzun sürən may leysanı...
O boyda sel gəlir, qarşıda isə
İki kiçik ev.

* * *

Yaz leysanı çağ
Nə qorxulu oldu
Bu balaca çay.

* * *

Ququ quşunun çığırtısı
Heyanın¹ səmasını
Böldü ortadan.

* * *

Cavan yarpaqlar arasından
Ağarır nəhəng qala
O dağın zirvəsində.

* * *

Sakit yaz çiskini
İslada bildi
Sahildəki balıqqulaqlarını.

* * *

Zəif duman içində göründü ay...
Qurbağalar bulaşdırdı gölməçəni.
Hanı su? Səma hanı?

* * *

Gecə qaranquş səsi.
Adamlar tutub öldürür ilanı...
Kənddə daxma.

¹Heyan – Kioto şəhərinin qədim adıdır.

* * *

Sona yetdi yaz çağı.
Necə də ağırlaşdı
Əlimdəki lyutiya.¹

* * *

Surepka² çiçək açmış hər tərəfdə.
Qərbdə batır Günəş,
Ay çıxır Şərqdə.

* * *

Surepka çiçək açmış çöldə...
Bu gün görünmədi dənizdə kirlər.
Dənizdə qaralır üfük.

* * *

Dağlar arasında
Kiçik ocaq...
Yaz soyuğu.

* * *

Yüksəkdə süzür çərpələng...
Başqa çərpələng uçurdu,
Dünən onun yerində.

¹Lyutnya – musiqi alətidir; uda bənzəyir.

²Surepka – kələmə bənzəyən bitki növüdür.

* * *

Tuş ətir saçır Qonaq evində
Uzaq elli qonaqlarçın...
Ağ gavalılar çiçəkləyib.

* * *

Başladı yaz yağışı.
Fənərin işığı
Qoluna düşüb Tsunanın.¹

* * *

Sökülür dan yeri.
Qarabatdaqdan qurtulub balıqlar
Oynaşır gölməçədə.²

* * *

Elə hey gedir, gedirəm!
Dincəliyəm, sonra yenə gedirəm
Yay çəmənini boyunca.

¹Tsuna Kioto şəhərində yaşamış məşhur bir geyşanın adıdır. Klassik yapon poeziyasında ipək parçaya bürünüb və əlinə fənər alıb, gecə şəhərin küçələrini gəzən ənənəvi geyşa obrazı mövcuddur. Bu hokkuda da həmin ənənəvi surətdən istifadə olunmuşdur.

Qeyd: Geyşa kişiləri əyləndirməklə məşğul olan peşəkar rəqqasə və müğənilərdir. Geyşa institutu Yaponiyada çox geniş yayılmışdır. Geyşalar hazırlayan xüsusi məktəblər mövcuddur və bu məktəblərə qızlar lap balaca ikən qəbul olunurlar. Geyşalar əsasən yapon çayxanalarında (çay evlərində) çalışırlar.

²Yaponiyada (Çində də belədir) balıq (əsas etibarilə qızılala, yəni forel) tutmaqdan ötrü əhliləşdirilmiş qarabatdaqlardan istifadə edirlər.

* * *

İki quldur rahib gedir
Bir-birilə vuruşmaqçın.
Gözdən itirlər yay otları arasında.¹

* * *

«Sizinçün hədiyyə qızılala!» – deyər
Döyür darvazanı balıqçı
Gecənin yarısı.

Cəhənnəm knyazının heykəli²

Elə qırmızıdı knyaz Emmanın ağzı,
Elə bil bu an
Pion³ çıxacaq ağzından.

¹Orta əsrlər Yaponiyasında yurdsuz rahiblər yollarda tez-tez quldurluq etmişlər.

²Knyaz Emma (sanskritdə Yama adlanır) hind mənşəli allahlardandır. O, ölümlər dünyasının ali hakimidir. Knyaz Emma qırmızı sifətli iblis kimi təsvir olunur, iri dişləri ağzından çıxır. Bizcə, bu hokkuda müəllif hər cürə eybəcərliyi, pisləkləri inkar edir, hər şeydə bir gözəllik axtarmağa, görməyə çağırır.

³Pion – iri gülləri olan bitki növüdür. Qaymaqçiçəklilər fəsiləsinə mənsubdur. Dekorativ məqsədlə də becərilir.

* * *

Əjdahanı tən bölüb qılıncla¹
Vadi boyu gedir qəhrəman
Cavan ağacların kölgəsinə.

* * *

Təpəyə qalxdım qəm içində –
İtburnu
Çiçək açmışdı orda!

* * *

Yalnız Fudzinin zirvəsini
Örtməmişdir
Təzətər yarpaqlar.

* * *

Həm bu yandan, həm o yandan,
Təzə yarpaqlar arasından
Şəlalənin səsi gəlir.

* * *

Əldə tutub səndəlləri
Nə gözəldi yavaş-yavaş
Kiçik çayı keçmək!

¹ Yaponiyada belə bir qədim əfsanə var: Alla Susanno çox qızgın, coşqun, hirsli olduğu üçün göydən qovulur. Susanno İdzumo diyarında yerə enir və burada gözəl bir qızı yemək istəyən səkkizbaşı əjdahayla rastlaşır. Susanno döyüşə girir, əjdahanı məğlub edərək öldürür və onun əsiri olan gözəl qızı xilas edir. Susanno ilə gözəl qız evlənilir. Buson bu hokkunu həmin əfsanənin əsasında yazıb.

* * *

Bənnə çapır daşı.
Qığılımlar
Axıb gedir çayda.

* * *

İki-üç ləçək
Düşdü üst-üstə...
Pionun yarpaq tökümü başladı.

* * *

Bir azdan ay çıxacaq,
Amma heç yorulmur bu beş nəfər,
Elə hey oynayır çəməndə.

* * *

Hətta quldurların başçısı da
Belə bir gecədə, yəqin,
Ayın şərəfinə bir nəğmə deyər.

* * *

Göyün yeddinci qatındadı ay.
Səssizcə gedirəm mən
Dilənçilər küçəsiylə.

*Şair Sayqyonun tərənnüm etdiyi
çeşmə başında*

Söyüd yıpranmış,
Çeşmə qurumuş,
Daşlar çılpaq...

* * *

Şeh düşüb.
Sallanıb şeh damcısı
Göyəm ağacının tikanlarından.

* * *

Ürkmüş oğru
Qaçır damın üstüylə...
Soyuqdur gecə!

* * *

Elə ki fikirləşdi: «Unudaram»,
Başladı payız yağışı.
Qocanın məhəbbəti.

* * *

Vəhşi qazlar köçüb gedir.
Çəltik zəmiləri üstündə
Ayın üzünü tutdu kölgə.

* * *

Çaxmaq çəkdim, od alışdı.
Birdən quyunun dibindən qurbağalar
Səs verdilər çaxmaq səsinə.

* * *

Dəniz sularında
Yaz Günəşi doğmuş.
Dağ başında çiçəkləmiş gilənar.

* * *

Ağır, nəhəng məbəd zəngi.
Bir qırağında isə,
Mürgü döyür kəpənək.

* * *

Ayazdı gecə!
Öz kölgəmi ayaqlaya-ayaqlaya
Gedirəm qurumuş çay boyunca.

* * *

Leysan, nə leysan!
Bir dəstə sərçə
Güc-bələyla otdan yapışıb.

* * *

Hər dəfə doqquzdən çiçəyi
Düşəndə yerə,
Ağcaqanad diksinib vızıldaıyır yüngülcə.

* * *

Zingildəyib cumdu itlər.
Tənha küçəylə bir nəfər
Tələsir Bon bayramına.

* * *

Gözəl qız dişlədi
Göy gavalını...
Qaşlarını çatdı.

* * *

Tullanmış suzanbaqları
Bütün gecə yağış altda qalıb
Çiçək açdılar.

* * *

Miçətkənin içində
Uçuşdu atəşböcəklər...
O saat hamının kefi kökəldi.

* * *

Lampa yandırdılar zülmət içində...
Sarı xrizantemlər birdən-birə
İtirdi öz rəngini.

* * *

Dünya dərd içindədi başdan-ayağa!
Qarmağın ipini
Payız küləyi çəkir tarım.

* * *

Bir yığın xəzəli
Qərbdən Şərqə doğru
Qova-qova gətirir külək.

* * *

Küləkli bir payız günü!
Mahnı oxuyur balıqçılar, odunçular,
Bir kiçik yeməxanada.

* * *

Tezmi gələcək dostum mənim?
Addım səsi eşidildi uzaqdan.
Xışıldadı xəzəl.

* * *

«Tufan başlayacaq!» - deyə
Yolda yoldan
Saqındırdı məni quldur.

* * *

Payız küləyi
Çınqıl atır
Məbəd zənginə.

* * *

Uğuldayır payız qasırğası.
Qayıdan baş yamanca
Büdrədi at.

* * *

Baltanı kötüyə vurub dondum yerimdə...
Qış vaxtı meşəni
Ətir bürüdü!

* * *

Qaş qaralır ölgün-ölgün...
Bu ölmüş tarlada günəş
Gizləndi daşların arasında.

* * *

Payızdır. Donmuşam.
Amma... bu gecə bəlkə
Bütün gecələrdən də əziz olacaq mənə.

* * *

Əriyir, əriyir ay...
Vida çağıdır, deyəsən.
Necə də soyuqdu aysız gecə!

* * *

Köhnə çeşmə başında
İki ördək balası... Qamışlıqdan
Safsar güdür diqqətlə.

* * *

Qışdır. Ağaclar arasından
İşiq saçan aya baxa-baxa
Unuduram qüssəmi.

* * *

Qar yağır yaman!
Şəhər qapıları bağlanacaq bir azdan.
Yaxınlaşır gecə.

* * *

İki kəndin cəmi
Bircə sələmçi köşkü.
Qış vaxtı kiçik meşə.

* * *

Mişovul
Quşcuğazı gəmirir
Qış vaxtı düzdə.

* * *

Kiçik dağ çayı
Asta qaçır, astaca...
Dibində buz var.

* * *

Ürəyimin başı üşüdü:
Tapdaladım rəhmətlik arvadımın
Darağını mən.

ROTSU

Yeni il bayramı qarşısında

«Get! Çıx get!» –
Beləcə məni qovurlar qapılardan...
Sona yetir köhnə il.

TAYRO

Buz kimi dağ çeşməsi –
Dibində parıldayır dəmir pullar;
Səyyahlar atmış onları.

QOMEY

Bax, kəpənəklər necə vurnuxur ora-bura...
Elə hey axtarır onlar
Ötüb-getmiş yazı...

GYÖDAY

Yarpaq düşür yarpaq üstə,
Tökülür hamısı. Yağış da
Döyəcəyir yağışı.

KİTO

Buludların arasıyla gəzirsən,
Birdən... dağ cığırında,
Yağışlı gündə – gilənar çiçəyi!

QEKIYO

Yanmış çöl boyu
Uzanıb gedir
Çayın quru məcrası.

HAYAKUTİ

Satdığım inəyi
Apardılar bağımızdan
Dumanlı gündə.

İSSA

Yolda dalaşmayın,
Qardaş olun,
Köçəri quşlar!

Yeni ili qarşılayarkən

Belə bir günün də sevinci
Sevindirmir adamı...
Eh, kasıblar baharı!¹

¹Yaponiyada Yeni il yazın ilk çağlarında bayram edilərdi.

* * *

Gör necə çiçəkləyib gilənar budaqları! –
Atdan saldı
Dikbaş knyazı.¹

* * *

Mənim doğma diyarımda
Çöllərin otu da
Çiçək açır gilənar budaqları tək.²

* * *

Həç kim yad deyil aramızda!
Bir-birimizə qardaşlıq
Çiçəkləmiş gilənar ağacı altda.

* * *

Bax, budu əsl bülbül!
Elə eyni nəğməni ötür
Knyazların qarşısında.

¹Şair məşhur Ueno gilənar ağaclarını nəzərdə tutur. Ueno bu gün də Tokioda böyük bir xiyabandır. Vaxtı ilə Ueno gilənar ağaclarının çiçəkləməsi ümumxalq bayramına çevrilirdi. Bu hokkuda İssa demək istəyir ki, bütün insanlar bərabərdir, hətta dikbaş knyaz belə çiçək açmış gilənar ağacının yanından biganə ötə bilmir.

²Klassik yapon poeziyasında «çöllərin otu», ümumiyyətlə, «ot» obrazı xalq mənasında işlənir.

* * *

Ey vəhşi qaz!
Söylə mənə, nə vaxtdandı
Bu köçəri həyatın sənini?

* * *

Yazda qayıt yenə, qaranquş!
Amma unutma ha öz evini,
Uzun-uzaq yollar boyu!

* * *

Sığınacaq tapıb körpü altda
Gedib qış yuxusuna
Evsiz-eşiksiz uşaq.

* * *

Əridi qar –
Bürüdü kəndi
Uşaqların hay-küyü!

* * *

Kəsəcəklər bu ağacı...
Xəbərsiz quşlar isə
Yuva qurur budaqlarında.

* * *

Düzdürmə, mənim bacım idin
Əvvəlki ömrümdə,
Sən ey qu quşu?

* * *

Ah, necə də həsrətlə baxır
Əsir quş
Kəpənəklərin uçuşuna!

* * *

Ey, dostum sərçəcik!
Çıx yoldan! Uzaq ol!
At gəldi, qaç.

* * *

Əridi qışın qarı –
Hətta ulduzların da
Güldü üzü sevinclə.

* * *

Yenə də dünənkitək...
Sınıq-salxaq daxmanın
Üstünü aldı duman.

* * *

Ey, çikada, ağılama!
Hətta ulduzlarçın da göydə
Hicransız məhəbbət yoxdu.¹

* * *

Ah, tapdalama otları!
Dünən bütün gecəni orda
İşıq saçdı atəşböcəkləri.

* * *

Budu, ay doğdu.
Çağrıldı bayrama
O balaca kol da.

* * *

Uzandım kölgəlikdə.
Çəltiyi mənim yerimə
Döyür dağ çayı.²

¹Bu hokkuda müəllif bütün dünyanın, kainatın məhəbbətdən yaranması fikrinə istinad edir.

Qeyd: Yaponiyada «Tanabata» adlandırılan bir bayram vardır. Bu iki ulduzun görüşü bayramıdır. Qədim əfsanəyə görə Ay təqvimi ilə yeddinci ayın yeddinci gününə keçən gecə sağsağanlar Səma çayının (Ağ yolun, Kəhkəşanın) üstündən körpü salırlar və bir-birini sevən iki ulduz – Veqa və Altair bu körpü-dən keçib bir-birinə qovuşurlar. İssa «hətta ulduzlarçın da göydə hicransız məhəbbət yoxdu» dedikdə konkret olaraq bu əfsanəni nəzərdə tutur.

²Bu hokkuda Yaponiyada kəndli məişətindən bir səhnəyə işarə edilir. Burada dağ çaylarının işə saldığı kiçik dəyirmanlar nəzərdə tutulur.

* * *

Gavalı budaqları gül içində!
Şüayla kəmənd atır ay:
«Oğurla mənimçün onu!»

* * *

Yenə kövşənlikdə vəhşi qaz dəstəsi...
Kəndimizdə yenə də
Kimsə ayrılacaq bizdən...¹

Kiçik oğlumun ölümünə

Bizim həyatımız – bir şəh damlası,
Cəmi bir damla şəh,
Amma yenə də...

* * *

Ah, bu payız qasırğası
O qədər xəzəl gətirəydi ki,
Ocaq çataydıq!

* * *

Qıpqırmızı ay!
Kimindir o, uşaqlar,
Tez cavab verin!

¹Payızda vəhşi qazlar uçub gələrkən yapon kəndliləri pul qazanmaq üçün kənddən şəhərlərə işləməyə gedirlər.

* * *

Sürün yavaş-yavaş, ilbiz,
Fudziyə qalx,
Ən yüksək zirvəyə!

* * *

Siz bir baxın, tikanlıqda
Necə gözəl kəpənəklər
Gəldi dünyaya!

* * *

Cəza verdim uşağa,
Amma onu sərın meh əsən tərəfdən
Sarımışdım ağaca.

* * *

Şeh elə tez yox oldu ki,
Elə bil bu çirkli dünyada
Heç bir işi yox idi.

* * *

Bilmirəm adamları necədi bu yerlərin,
Amma əyri-üyrüdü
Tarlalarında quş qovan müqəvvaları.

Böyük Budda Kamakurada¹

Hündürdədi Budda!
Burun pərəsindən onun
Bir qaranquş uçub getdi.

* * *

Kədərli dünya!
Hətta gilənarlar çiçəkləyən zaman da...
Hətta onda da...

* * *

Əvvəldən bilirdim mən
Gözəldir bu cür
Bu qatil göbələklər!

* * *

Yamanca tez uçdular!
Qanad açdı pullar²
İlin axırında.

* * *

Görəsən, neçə günə
Diyirlənib bu xurma üzüşağı
Bu dağın ayağına?

¹ Qədim yapon şəhəri Kamakurada Buddanın (Daybutsunun) on beş metr hündürlüyündə tunc heykəli vardır. Bu heykəl milad təqvimi ilə 1252-ci ildə yaradılmışdır. Heykəlin müəllifi orta əsrlər böyük yapon sənətkarı One Qoroemondur.

²Bu hokkuda İssa həmişə borc içində olduğunu göstərir. Yaponiyada da Çindəki kimi ilin axırında borcları qaytarmaq adəti mövcuddur (bax: 22-ci şərh).

Sotoqahamada¹

Bilin, agah olun, siz
Yaponiyanın vəhşi qazlarısınız...
Arxayın yatın!

* * *

Elə bil göydən enib
Gilənar çiçəkləri –
Necə də gözəldilər!

* * *

Bilirəm, məni səsləyir
O gecə zənginin səsi, amma mən
Oturub sakitlik içində, uduram sərinliyi.

* * *

Ah, döyməyin milçəyi siz!
Əlləri əsir onun,
Əsir ayaqları...

* * *

Maral tənbel-tənbel
Qovdu belindəki kəpənəyi,
Mürgülədi yenə...

¹Sotoqahama – Yaponiyanın şimal-qərb sahilində yer adıdır. Hazırda həmin yerdə Mutsu əyaləti yerləşir. Asiya qitəsindən uçub gələn vəhşi qazlar ilk növbədə burada məskən salır.

* * *

Mozalanı qovmayın!
Güllərə baş çəkməyə
Gəlibdi o!

* * *

Günorta istisində dincələrkən
Sizə ehtiramla dolur ürəyim,
Ey əkinçilər.

***Qurbağaların dalaşmasına
tamaşa edirəm***

Ey, sısqqa qurbağa!
Məğlub olma.
Səninlədi İssa.

* * *

Ah, necə də utanıram
Kölgədə uzanıb mən
Əkinçilərin mahnısını dinlərkən!

* * *

Elə səs salıb qırqovul,
Elə bil o görübdü
Birinci ulduzu göydə.

SAPA DÜZÜLMÜŞ MİSRALAR

(*Renkular*)¹

¹ Renku klassik yapon poeziyasında hokku ilə sıx surətdə bağlı olan mürəkkəb şeir formasıdır. Güman ki, oxucuları bu forma ilə də tanış etmək, onların yapon poeziyasının spesifikasını hiss etməsi baxımından xeyirli olar.

Renkuda hər beyt və hər hokku (üçlük) müstəqil şeirlər olmaqla bərabər, bir yerdə tanka (beş misralı şeir forması) da təşkil edirlər; hər bir hokku özündən əvvəlki, ya da özündən sonrakı bəndlə birlikdə oxuna bilir. Renkuda mövzu vahid yox, müxtəlif olur və mətləbi qəflətən dəyişə bilmək ustalığ hesab edilir. Renkunu oxuyub qavramaq, başa düşmək xüsusi hazırlıq və diqqət tələb edir.

Renku forması yaranma etibarilə bizim aşiq deyişmələrini xatırladır. Belə ki, şairlərdən biri, əsasən ustad şair, ilk hokkunu yazır, ikinci şair bir beyt yazır, üçüncü şair yenidən təzə hokku yazır və hər üç şair bu ardıcılıqla da sona kimi müştərək fəaliyyət göstərirlər.

MİNASEDƏ ÜÇ ŞAIR¹

I

Zirvə qar içindədir,
Yüngül duman örtmüş ətəklərini.
Qaraldı gecə.

(Soqi)

II

Ərgin sular tökülür uzaqda.
Gavalı çiçəyinin ətrini saçır kənd.

(Syoxaku)

¹Bu renku 1488-ci ilin ilk ay günü Minase (Kioto ilə Osaka şəhərlərinin arasında) kəndində, eyniadlı çayın sahilində yazılıb. Həmin dövrdə Soqi məşhur və qocaman bir şair idi. Syoxaku və Sotyo isə onun şagirdləri olmuşlar (bax: «Müəlliflər haqqında məlumat»).

Qeyd: Yapon ədəbiyyatı tarixində nəinki ayrı-ayrı renkuların, hətta ayrı-ayrı hokkuların belə yazılması günü, məkanı, şəraiti dəqiq məlumdur.

III

O yerdə... Sahil söyüdlərinin
Küləkdən çırpındığı,
Yazın güldüyü o yerdə...

(Sotyo)

IV

Avar şappıldayır lap yavaşca –
Sübh tezdən üzür qayıq.

(Soqi)

V

Necədi orda? Çıxıb ay?
Yox, gecə kimi qaranlıq
Duman içində qalıb ay.

(Syoxaku)

VI

Qırov düşmüş çəmənliyə.
Payız qurtarır artıq.

(Sotyo)

VII

Ah çəkür çikada –
Fərqinə varmadan,
Quruyur otlar.

(Soqi)

VIII

Dostumun qapısına gəlmişəm,
Açıb köksünü ciğir.

(Syoxaku)

IX

Uca dağlar ətəyində
Sanki bir kənd var,
Ayrılmaz tufanlardan, boranlardan...

(Sotyo)

X

Gəlmə adamçın bura
Kimsəsizdi, qəmgindi necə!

(Soqi)

XI

Bunu dərd etmə özünə,
Ey unudulmuş, kimsəsiz adam.
Bunda təzə nə var ki?..

(Syoxaku)

XII

Yoxsa sən bilmirsən ki,
Əbədi bir şey yoxdu dünyada?

(Sotyo)

XIII

Şeh qorxur düşə çiçək ləçəyinə.
Kədərli dir, qəmlidir...
Çox qıسادı ömrü onun.

(Soqi)

XIV

Günəşdən təkçə
Hisə batmış bir işıq qalmış.

(Syoxaku)

XV

Bəyəm axşam düşüb?
Aldanıb yaz dumanına
Yuvalarına tələsir quşlar.

(Sotyo)

XVI

Keçirəm dağların darısqal keçidindən –
Burda mənə yol göstərməyəcək səma.

(Soqi)

XVII

Buludlar dağıldı.
Yağışsa hələ də damcılayır
Gödəkcəmin qolundan.

(Syoxaku)

XVIII

Balışım – bir qucaq otdu.
Ay da oxşamır indi adamı.

(Sotyo)

XIX

Nahaq yerə gecələri
Səhərəcən yatmadım mən...
Payız qurtarır daha!

(Soqi)

XX

Xaqi budaqlarını tərpedən külək
Qoymur yuxu görməyə.

(Syoxaku)

XXI

Oyanıram. Bəs hanı onlar?
Doğma kəndimdəki dostlarım mənim?
Hər şey yox oldu bir yuxu kimi.

(Sotyo)

XXII

Tənha qocalıqdı gözləyən məni
Kimə arxalanım, kimə?

(Soqi)

XXIII

Kamil deyil bu şeir, neynək,
Göz qamaşdırmır parıltısı,
Amma ümid axtarıram onda mən.

(Syoxaku)

XXIV

Bu gecə səması da
Yol yoldaşındı sənin.

(Soqi)

«MEYMUNUN HƏSİR PLAŞI» ADLI
ŞEİR TOPLUSUNDAN

I

Nəfəs almaq mümkün deyil şəhərdə.
Bu necə qoxudu bürümüş hər yeri...
Yay gecəsi, ay işığı.

(Bontyo)

II

«İstidi! İstidi! Qalması taqət...» –
Adamlar deyir qapılar ardından.

(Basyo)

III

Alaq təmizlənilib qurtarmayıb hələ
Çəltik zəmilərində.
Sünbül isə dolub artıq.

(Basyo)

IV

Silkələdi yorulmuş kəndli
Quru balığı – töküldü kürüsü.

(Bontyo)

V

Burda əsl möcüzədi gümüş sikkə...
Bərəli gözələr.
Dağların qoynunda yeməxana.

(Basyo)

VI

Yox, heç yerinə düşmədi bu!
Uzundur o oğlanın qılıncı.

(Gyoray)

VII

Hoppanacaq bu qaranlıqda
Hürkmüş qurbağa
Bir-birinə dolaşmış o otların arasından.

(Bontyo)

VIII

Ot biçən qadın
Əlindən saldı fənəri.

(Basyo)

IX

O qadın o zaman dünyadan əl çəkdi ki,
Tumurcuqlamağa başladı
Gilənar çiçəkləri.

(Gyoray)

X

Elə ağırdır qışda
O uzaq dənizin sahilində yaşamaq.

(Bontyo)

XI

Qupquru qurumuş bu qoca
Balığı sümüklü-sümüklü
Uda bilər, yəqin.

(Basyo)

XII

Qapıçı xəlvətçə buraxdı gənci
Bu köhnəlmiş saraya.

(Gyoray)

XIII

Birdən yüngül arakəsmə sərildi yerə...
Təcrübəsiz qulluqçu qızlar
Toxunmuşdu ona.

(Bontyo)

XIV

Bu necə hamamdı?!
Gül düşüb qalıb kobud döşəmə üstə.

(Basyo)

XV

Soyuq gecə küləyi
Yerlə yeksan edir toxum-tozunu
Payız otlarının.

(Gyoray)

XVI

Soyuqdan donmuş bonza¹ tələsir ki,
Tez qayıtsın məbədə.

(Bontyo)

XVII

Qüssəlidir meymun gəzdirən –
Öz meymununa bağlıdır iplə...
Payız gecəsi işıq saçır ay...

(Basyo)

¹Bonza – Yaponiyada və Çində Budda ruhanisi

XVIII

«Ah, heç olmasa vergiyə çataydı
Yığdığım düyü!»

(Gyoray)

XIX

Beş-altı canlı ağacı
Atdılar gölməçədən o yana...
Zəmilər doludu suyla.

(Bontyo)

XX

Yoldan ötən ağ corablı
Batdı qapqara lığa.

(Basyo)

XXI

Qılıncdarlar hay-küy ilə
Yaxına qovur ağanın atını –
Necə də sürətlə çapıb keçdi at!

(Gyoray)

XXII

Usta şagirdləridi bu oğlanlar,
Su çalxalanıb dağıldı güyümlərindən.

(Bontyo)

XXIII

Kim alacaq bu evi? Gözləri yol çəkir.
Həsirdəndi qapı-pəncərə...
Amma köhnə quyuya söz ola bilməz!

(Basyo)

XXIV

Otlar arasında qızarır
Dəymiş istiot.

(Gyoray)

XXV

Bu aydınlıq gecədə
Kimsə səssiz-səmirsiz.

(Bontyo)

XXVI

Xələtinin bitini təmizləyir həyətdə
O tənha dul kişi.

(Basyo)

XXVII

Tələnin qapağı bərkdən səs salıb
Örtüldü birdən.

(Gyoray)

XXVIII

Bu sınımış sandığın
Üzü qopubdu çoxdan...

(Bontyo)

XXIX

Küləyin də, yağışın da üzünə
Açıqdı qapısı bu daxmanın...
Etibarsız sığınacaq!

(Basyo)

XXX

Yarandı şeir toplusu –
Tənha ömrün çələngi!

(Gyoray)

XXXI

Şeirləri oxuduqca qoca,
Xatirələr oyandı...
Gör neçə dəfə sevib o!

(Bontyo)

XXXII

Bircə axırı var əsl şairin:
Səfalət... hardasa, dar bir daxmada...

(Basyo)

XXXIII

Heç özü də bilmir ki, niyə
Bu isti şorbanı gözünə təpir belə?
Az qalır ağlasın...

(Gyoray)

XXXIV

Sahibsiz evdə necə də
Genişdi döşəmə!

(Bontyo)

XXXV

Ovucunu qaşıya-qaşıya
Oturmuş tənha gözətçi
Gilənar çiçəklərinin kölgəsində.

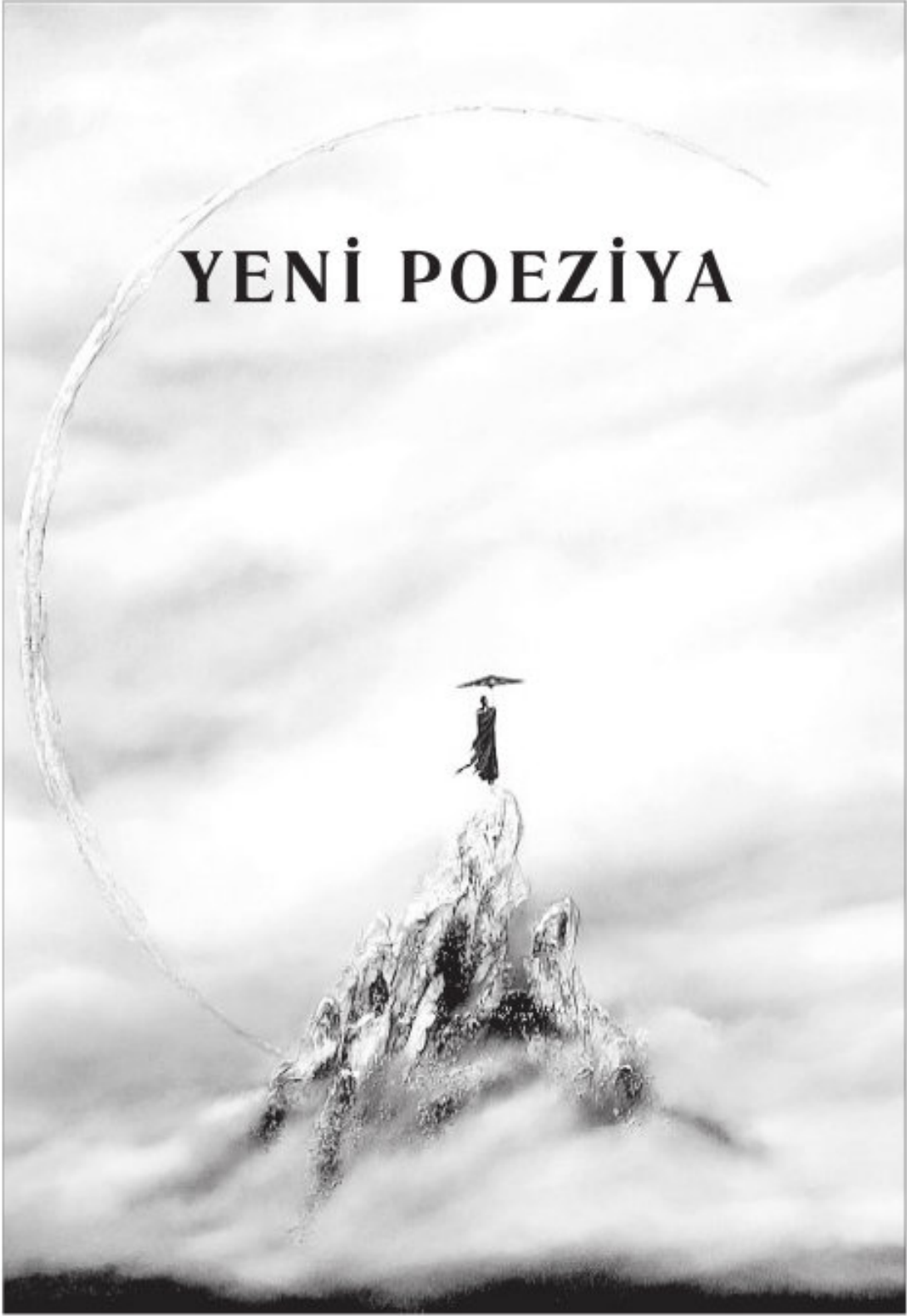
(Basyo)

XXXVI

Heç çəkilmir bu zəif duman...
Yuxu tökülür gözlərimdən.

(Gyoray)

YENİ POEZİYA

TSİKİ

Mis sikkələr cingildəyir qaranlıqda,
Dilənçidi, pulunu sayır.
Ah, necə də soyuqdu qış gecəsi!

* * *

Dağ cığır!
İndicə keçdi yolçular.
Pırıldayıb uçdu qırqovul.

* * *

Necə də soyuqdu bura!
Şamın iynə yarpaqları arasından
Görünür gəmi yelkəni.

* * *

İstinin cırhacır çağında
Buludlarda yellənərək
Ötür torağay.

* * *

Uzun yaz günü!
Sahillə aram-aram
Söhbət edir qayıq.

* * *

Çiskinləyir yaz yağışı,
Bərədə tək-cə çətirlər görünür
Hündür, gödək, böyük, kiçik...

TAKUBOKU

Qumsal dağlar arasında süründüm xeyli,
Birdən-birə xatırladım
İlk məhəbbət ağrısını.

* * *

Təzəcə yağmış bir qalaq qara
Alışib yanan yanağını söykə sən –
Bax, beləcə sevəsən!

* * *

Dayanmır göz yaşım, unutmaram mən
Bu sözləri deyəni:
«Bir ovuc torpaqdı hər şeyin sonu...»

* * *

Necə də uzun çəkdi ayrılıq öpüşü!
Gecənin yarısı, küçədə,
O uzaq günlərin alovu qalxdı...

* * *

Tərifləmək istəyirəm hamını!
Oynayıb gülürəm.
Ürəyin dərinliyində gizlənib bir kədər.

* * *

Ürək sakit olanda,
Buna imkan olanda,
Saat çıqqıltısı da əyləndirir adamı.

* * *

Necə də əzizdi Sibutami kəndi!
Unutmaram o dağları,
Unutmaram o çayları!

* * *

Turgenevin romanı!
Oxudum qatarda İsikarini¹ keçərkən.
Sulu qar yağdı vadidə!

¹İsikari – Yaponiyada vadi

* * *

Qüssəli olur (mən də belə idim)
Ağlamayan uşağın ürəyi –
Döyüləndə, söyüləndə...

* * *

Dostlar!
İyrənməyin dilənçinin görkəmindən!
Mən də belə idim aclıq illərində!

* * *

Sığınıb xəstəxana pəncərəsinə
Baxıram cürbəcür insanların
Gümrah addımlarına.

* * *

Bax, burda, bu şabalıdın altında,
«Allahlar var!», – deyən
Dostumla höcətləşirdim.

* * *

Dağlar oğlu qürbət eldə
Dağlarını xatırlayan təki,
Bu məqamda kədərlə anıram səni.

* * *

Sake¹ istəmədi kəndlilər...
Bəs nə istəməyəcəklər
İndikindən pis olanda halları?

* * *

Eh, geniş açıb əl-qolunu
Uzanasan özünçün otaqda!
...Sonra da oyanasan sakitcə...

* * *

Heç özüm də bilmədən
Göz yaşım qarışdı qum dənəsinə...
Yaman ağır oldu qum dənəsi!

* * *

Axır vaxtlar anam da
Tez-tez danışır kəndimizdən –
Axı payızdı indi!

* * *

Tərif eşidəndə mən
Ürəyimdə kin-küdurət yaranır...
Özün haqda çox bilmək də bir şey deyil!

¹Sake – düyü arağı

* * *

Mənim əziz kəndimin
Övladlarını gördüm –
Sevinc bürüdü məni, yox oldu qüسسə.

* * *

Yol gedir qatar...
Necə də əzizdi, doğmadı mənə
Çöllərdəki yay otlarının ətri!

* * *

Günəşin şüaları sönür Syodzidə¹ ...
Baxıram. Elə bil
Ürəyimə qaranlıq çökür.

* * *

Necə də doğmadı ana dilim!
Tez camaata qarışdım mən vağzalda –
Doğma torpağımın bir sözünü eşidim!

* * *

Elə bil kimsə əlində daş ardımca gəzir –
Bax, beləcə kədər izləyir məni,
Ayrıldığım gündən vətəndən.

¹Syodzi – yapon evlərində qapı və pəncərələri əvəz eləyən kağız şirma

* * *

Uşaqılıq adətimdi – yataqda gözü açıq
Uzanmaq... Elə kədərli adətdi!
Danlama məni bununçün, ana!

* * *

Səfərə çıxmaq istədim,
Qatara mindim!
Qatardan düşdüm, getməyə yox bir yerim.

* * *

Ölüm dərmandır – düşünürəm həmişə
Əzablardan qurtarar...
Yaman sancır ürəyim!

* * *

Adam var onunçün gözəldi hər şey:
Belə də yaxşıdı, elə də əla –
Bu ruh yüngüllüyü olaydı məndə!

* * *

Vətənimin dağlarına baxdım –
Söz deməyə çatmır qüdrətim...
Ey vətən dağları, salamat qalın!

* * *

Çox ucadır vətənimin səması...
Bir hündür binaya qalxdım sükutla,
Sonra qayıtdım geri, ürəyim kədər dolu.

* * *

Heç olmasa bir neçə söz
Desinlər mənə eldən-obadan...
Ah, payız gecəsi qızardılan moti¹ qoxusu!

* * *

«Ucalıq!», «Yüksəklik!» sözlərini
Yüzlərcə dəfə qumda yazıb mən,
Qayıtdım özüm özümə. Əl çəkdim ölümdən...

* * *

Nə qədər qüسسə var bir ovuc qumda!
Xışıldayır, xışıldayır,
Elə hey axır barmaqlar arasından...

¹Moti – Yaponiyada Yeni ildə, payız bayramında, eləcə də digər bayramlarda düyüdən bişirilən şirniyyat.

* * *

Solğun qızartısını salıb qarın üstünə,
İşıqlandırdı qatar pəncərələrini
Səhrada qürub şəfəqi.

* * *

Bir yer axtarıram əylənim orda,
Tez keçsin gecə!
Ev yadıma düşəndə buza dönür ürəyim...

* * *

Ayaq basdım doğma torpağıma mən,
Yüngülləşdi addımlarım...
Amma ürəyin, ağır idi yükü.

* * *

O işıqlı səmada üzüb əriyən bulud.
Üzüb əriyən bulud –
Bənzəmirmi o, mənə?

* * *

Yağış yağır. Evimizdə hamının
Qanı qaradı...
Qurtaraydı bu yağış!

* * *

Ah, payızın gəlişi! Elə bil sudu,
Yuyunursan – təzələnir
Fikirlər, düşüncələr.

* * *

Uzanmışam otluqda – fikirsiz, xəyalsız,
Başımın üstə, açıq səmada
Oynaya-oynaya süzür çalağan.

* * *

Elə rahat yorğunluqdu bu...
Axı nə qədər işləmişəm
Nəfəs dərmədən!

* * *

Çiyində uşağım, özü qara bata-bata¹
Vağzalda məni ötürən
Arvadımın qaşlarını xatırlayıram!

* * *

Bu gün yenə sancır sinəm.
Fikir aparıb məni: «Ölürəmsə,
Gedim ölüm doğma kənddə».

¹Yaponiyada analar kiçik uşaqlarını çiyinlərinə bağlayaraq bel-
lərində gəzdirlər.

* * *

Budu, işlədik, işlədik, işlədik...
Amma nə olub? Nə dəyişdi?
Gözlərimi çəkəmmirəm əllərimdən.

* * *

Bax, arvadım da, dostlarım da
Dərd içində düşünülər: ölürəm mən,
Amma yenə də «İnqilab!» düşmür dilimdən.

* * *

Su tökülür şırhaşır.
Ürəyim yüngülləşdi birdən!
Yenə qəlbən cavanam mən!

* * *

Bu əriyən tüstü –
Səma səhrasında rəqs edən bir əjdahadı;
Baxıram – doyamıram.

* * *

Beş yaşlı uşağın
Beynində həkk olundu iki söz:
«İnqilab» və «fəhlə»!

TASUDZİ

Qarışqa

Kəpənəyin qanadını daşıyır qarışqa...
Ah,
Necə də bənzəyir yelkənə!

TEYDZO

Qüssədən sıxıldı ürək –
Yağışın səsini dinləyə-dinləyə.
Gılənar budağı...

* * *

Necə də ətirlidi payızgülü...
Amma gecənin aynasında
Nə bir əlamət, nə də iz var.

* * *

Çəltik zəmisinin sonunda,
Ay suda donan yerdə
Qurbağanın səsi ağzında qaldı...

* * *

Baxa bilmədim bir payız günü
Yandırılan xəzəlin
Ağ tüstüsünə.

* * *

Yaşıl, körpə budaqları
Qaranlıqdan qurtarır
Qonşu evin işığı!

* * *

Alatoranda da, gecənin dumanında da
Dəyişər dünya –
Barmağı bəzəsə üzük.

* * *

Parçalandı ürəyim –
Siz də diksinib töküldünüz,
Ey qızılgül ləçəkləri.

TARO

May – cilalanmış yaşıllıqdan sırğadı,
Fevral – konserv qabını təpikləyən başmaqdı,
Avqust – balıqdı, kəsilmiş paslı ülgüclə.

QEKKAY

İşdən qovurlar

Kağıza möhürü
Basdılar ustufca...
Amma adamı əzirlər böcək kimi!

İSİKO

Bax, bu müdhiş soyuq içində
Ayaqyalın o oğlan qaçır
Bir ovuc düyü istəsin yazda əkməyə!

* * *

Hardasa siçan civildədi yaman...
Tez! Tez gizlədin yastıq altına
Əkin üçün borc alınmış çəltiyi!

SADAMİTSU

Müharibəyə! Yox! Yox!
Taxıl baş qaldırıb zəmilərdə.
Baxdıqca göz oxşayır.

SİQEƏ

...Qış ən əvvəl
Vərəmli ailənin
Evinə soxuldu.

SYUNEN

Əsgərlikdən qayıtmışın gözlərilə

Qəzəb əllərilə yapışdı boğazımdan
Mən evə dönərkən –
Gördüklərim üçün.

*Xirosimada atom bombasından həlak
olmuşların abidəsindəki yazı*

Sakit yatın
Bir daha işlənməz
Bu günah.

MÜƏLLİFLƏR HAQQINDA MƏLUMAT

Müəlliflər haqqında məlumat xronoloji ardıcılıqla verilir.

Yaponiyada şairlər əsas etibarilə yalnız adları ilə məşhur olmuşlar, çünki əsərlərini yalnız adları ilə imzalamışlar. Ümumiyyətlə isə, Yaponiyada əvvəlcə фамилия, sonra ad yazılır. Bu məlumatı hazırlayarkən, mən də həmin prinsipi əsas götürdüm.

Müəlliflər haqqında bu məlumatları toplayarkən, eləcə də şərhləri yazarkən, mən bir sıra məxəzlərdən, o cümlədən: «Японская поэзия» (Москва, 1956), «Японские трехстишия» (Москва, 1973), «Вкус хризантемы» (Москва, 1976) kimi kitablardan istifadə etmişəm.

S o q i (1421-1502) – Basyoya qədərki dövr orta əsr şairidir. Əsas etibarilə renku ustası kimi məşhur olmuşdur.

S y o x a k u (1443-1527) – Soqinin şagirdi və Basyoya qədərki dövrün məşhur şairidir.

S o t y o (1448-1532) – Syoxaku ilə birlikdə Soqinin şagirdi olmuşdur. Bir sıra hokkuların müəllifidir.

İ s y u – Basyodan əvvəlki, Soqidən sonrakı dövr şairlərindəndir.

R a y d z a n – Basyodan əvvəlki, Soqidən sonrakı dövr şairlərindəndir.

S a y m a r o – Basyodan əvvəlki, Soqidən sonrakı dövr şairlərindəndir.

B a s y o (1644-1694) – Matsyo Basyo orta əsrlər yapon poeziyasının ən böyük şairlərindən biridir, hokku janrının isə ən böyük nümayəndəsidir. O, bu janrda bir çox əsərlər yazmış və bu janrın mütərəqqi reformaçılarından biri kimi tanınmışdır. Basyoya qədər hokku sxolastik ölçü mütləqliyinə, ənənəvi qafiyə sisteminə malik idi. Basyo belə bir forma mütləqliyini cəsarətlə pozmuş və öz yaradıcılığında fikrin, əhvalşruhiyyənin bədii-estetik ifadəsinin ənənəvi-formal göstəricilərlə məhdudlaşdırılmasının əleyhinə çıxmışdır.

Basyo yalnız hokku janrının deyil, ümumiyyətlə, orta əsrlər yapon poeziyasının klassiklərindən biri kimi bütün dünyada böyük şöhrət tapmış sənətkarlardandır. O, İqa əyalətinin Yeno şəhərində anadan olmuşdur. Atası Matsyo Yodzaemona kasıb bir samuray idi. Basyo sıxıntılarla, macərəlarla, səyahətlərlə dolu bir həyat yaşamış və səyahət zamanı da vəfat etmişdir (daha ətraflı məlumat almaq üçün bax: Base, Lirika, Moskva, 1964).

Q o n s u y – İkenisi Qonsuy XVII əsr məşhur yapon şairlərindəndir. Nara şəhərində anadan olmuşdur.

Qeyd: Yaponiyada şairlərin harada anadan olmasına, harada yaşamasına böyük əhəmiyyət verilir, çünki həmin

yerin təbiəti, adət-ənənəsi, düşüncə tərzı şairin əsas mövzularından birini təşkil edir. Mən imkan daxilində bu barədə məlumat əldə etməyə çalışdım.

R a n r a n (1647-1693) – Matsukura Ranran Edo (indiki Tokio) şəhərində yaşamış, poeziya sənətini Basyonun rəhbərliyi ilə öyrənmişdir. Mənşə etibarilə samuray olmuşdur.

S a m p u (1647-1732) – Suqiyama Sampu Basyonun şagirdlərindən biri idi. Edo şəhərində balıq alveri ilə məşğul olmuşdur.

K a k e y (1648-1716) – Yamamoto Kakey Basyonun şagirdlərindən biri idi. Samuray imiş, sonralar Naqoya şəhərində həkimlik edib.

S y o x a k u (1650-1722) – Esa Syoxaku Basyo məktəbi nümayəndələrindən biri idi. Omi əyalətinin Otsu şəhərində anadan olub. Həkimlik etmişdir.

Qeyd: Esa Syoxaku özündən əvvəlki dövrün şairi Syoxaku ilə adaş olmuşdur.

G y o r a y (1651-1704) – Mukai Gyoray Basyonun şagirdlərindən və ən yaxın dostlarından biri idi. Peşəkar poeziya müəllimi olub. Basyonun şeir sənəti haqqında fikir və mülahizələrini, söhbətlərini kitab şəklində çap etdirib.

İ s s y o (1653-1683) – Kossuqi İssyo Basyo məktəbinin istedadlı nümayəndələrindən biri idi. Kandzava şəhərində çay alveri ilə məşğul olub.

R a n s e t s u (1654-1707) – Xattori Ransetsu Basyonun şagirdi idi. Əvvəlcə aşağı dərəcəli samuray, sonra isə rahib olub. Edo şəhərində yaşayıb.

K y o r o k u (1656-1715) – Morikava Kyoroku Basyonun şagirdi idi. Şair və rəssam olmuşdur. Mənşə etibarilə samuray idi.

K i k a k u (1661-1707) – Takaran Kikaku Basyonun ən istedadlı tələbələrindən biri idi. Həkim ailəsində anadan olmuş, özü isə poeziya müəllimliyi etmişdir.

Qeyd: Yapon poeziyasının rus dilinə tərcüməçisi və tədqiqatçısı Vera Markova bu şairin təvəllüd tarixi kimi 1661-ci ili göstərir (bax: *«Японские трехстишия» Москва, 1973, стр.334*). Lakin Kikakunun 1660-cı ildə anadan olduğunu göstərən məxəzlər də var (məs., bax: *Японская поэзия, Москва, 1956, стр.587*).

D z y o s o (1661-1704) – Nayto Dzyoso Basyonun şagirdlərindən idi. Samuray, sonralar isə kahin olmuşdur.

O n i t s u r a (1661-1738) – Kamidzima Onitsura orta əsrlər yapon poeziyasının görkəmli novator nümayəndələrindən biri hesab olunur. O, şeir yazmaqla bərabər, hokkunun nəzəriyyəsi ilə də məşğul olmuşdur. Onitsura hokkudan həyat həqiqətinə sədaqət tələb edirdi. Onun məşhur bədii-estetik şüarı belə idi: «Həqiqət olmayan yerdə hokku da yoxdur».

R i y u (1662-1705) – Kono Riyu Basyonun şagirdi idi. Bütperəstlərin Omi əyalətinin Xirati şəhərindəki Myosyodzi məbədində ruhani ata olmuşdur.

Ç i k o (1665-1731) – Kaqami Çiko Basyo məktəbinə mənsub şairlərdən idi. Ruhani olmuş, sonralar həkimlik etmişdir.

R o k a (1671-1703) – Basyonun şagirdlərindən idi. Ettyü əyalətinin İnnami şəhərində Dzuysendzi məbədində rahib olmuşdur.

N a m ə l u m m ü ə l l i f – XVII-XVIII əsr namə-lum yapon şairi.

O s u y u (1675-1739) – Nakaqava Osuyu Basyo ədəbi məktəbinə mənsub şair idi. İse əyalətində ana-dan olub.

İ d z e n (? – 1711) – Basyonun şagirdlərindən idi. Ömrünün çox hissəsini bir çox orta əsrin yapon şairləri kimi səyahətlərdə, səfərlərdə keçirmişdir.

B o n t y o (? – 1714) – Nodzava Bontyo Basyonun ən istedadlı şagirdlərindən biri olmuşdur. Kioto şəhərində həkimlik etmişdir. Şair kimi çox şöhrətli idi. Bontyo bir çox hokku kitablarının müəllifi olmaqla bərabər, «Meymunun həsir plaşığı» adlı məşhur şeir toplusunun tərtibçilərindən biri idi.

Y a s u y – Okada Yasuy XVII-XVIII əsr yapon şairlərindən olmuşdur. Naqoya şəhərində ticarətlə məşğul idi.

H o k u s i (? – 1718) – Tatibana Hokusi Basyonun şagirdlərindən idi. Kanadzava şəhərinin sakini olub.

T i y o (1703-1775) – Yaponiyanın qadın şairlərindəndir. Kaqa əyalətində anadan olduğu üçün kaqalı Tiyo adı ilə məşhur idi. Kasıb bir kişinin arvadı olub. Çox erkən ikən dul qalıb, sonra kiçik oğlu da vəfat edib. Rahibəliyə başlayaraq poeziya ilə məşğul olub. Basyo davamçılarından Kaqami Çikonun şagirdi idi.

Qeyd: Bu şairənin təvəllüd və ölüm tarixi bir sıra məxəzlərdə 1701-1755 kimi də göstərilir (məs., bax: *Японская поэзия, Москва, 1956, стр.587*).

R y o t a (1707-1787) – Osima Ryota Siona əyalətinin Osima şəhərində anadan olub, Edoda yaşayıb. Öz dövrünün ən məşhur şairlərindən idi və şöhrəti hətta Basyonun şöhrətini belə ötüb-keçmişdi. Çoxlu şagirdləri olmuşdur, hələ sağlığında ikən 200-dən artıq şeir kitabı çap olunub.

T a y q i (1709-1771) – Sumi Tayqi Kioto şəhərinin sakini olub. XVIII əsr yapon ədəbiyyatının ən məşhur şairlərindən biri idi. Çox incə, zərif klassik Çin məhəbbət lirikasının təsiri ilə yazmışdır.

F u x a k u (1714-1807) – Kavakami Fuxaku Ryotanın şagirdi idi. Osaka şəhərində ticarətlə məşğul olmuşdur.

B u s o n (1716-1783) – Yosa Buson klassik yapon poeziyasının ən görkəmli nümayəndələrindən biridir. Settyu əyalətinin Kema kəndində anadan olmuşdur. Onun əsl adı məlum deyil. Ümumiyyətlə, Busonun həyatının əvvəl çağları haqqında ətraflı məlumat yoxdur. Tədqiqatçılar güman edirlər ki, o, kəndxuda ailəsində doğulub, kiçik yaşlarından yetim qalıb. Poeziyanı və rəngkarlığı öyrənmək üçün Edo şəhərinə gedib. 1751-ci ildən Kioto şəhərinə köçüb. Tez-tez səyahətə çıxmış, bütün Yaponiyanı gəzmişdir. Ömrünün üç ilini Tanqo əyalətinin Yosa adlı çox mənzərəli bir yerində yaşayıb və bu yerin adını öz təxəllüsünə əlavə edib. İstedadlı bir rəssam kimi də məşhur olub və rəsamlıq aləmində Tyoso təxəllüsü ilə tanınıb.

Buson yapon poeziyasında yeni, orijinal bir məktəb yaradıb. Onun bir çox şagirdi olmuşdur. Zəngin ədəbi irsə malikdir.

R o t s u (1716-1756) – Basyo ədəbi məktəbinin nümayəndəsidir. Peşəkar dilənçi olub. Onun təxəllüsünün (Rotsu) təxmini tərcüməsi belədir: «Yolları dolaşan».

T a y r o (? – 1778) – Yosivake Tayro Buson ədəbi məktəbinə mənsub şairdir. Ava əyalətində samuray olmuşdur. Sonra Osaka şəhərində yaşamışdır.

Q o m e y (1730-1803) – Yosikava Qomey Agita şəhəri şairlərindən olub. Basyo poeziyasının təsiri ilə yazıb.

G y ö d a y (1732-1792) – Kato Gyoday dövrünün məşhur şairlərindən olub. Yapon poeziyasında ənənəvi teymon üslubunda yazıb. Naqoya şəhərinin sakini idi.

K i t o (1741-1783) – Takan Kito Buson ədəbi məktəbinin nümayəndələrindən idi. Kioto şəhərinin sakini olub.

Q e k k y o (1745-1824) – Emori Qekkyo Kioto şəhəri şairlərindən idi. Busonun şagirdi olub.

H a y a k u t i (1748-1836) – Teramura Hayakuti Buson ədəbi məktəbinin nümayəndələrindən idi. Tacir ailəsində anadan olmuş, Kioto şəhərində yaşamışdır.

İ s s a (1763-1827) – Kabayasi İssa XVIII-XIX əsrlərin ən böyük yapon şairidir. Siyano əyalətinin Kami-Minoti qəzasının Kasivabara adlı dağ kəndində kəndli ailəsində anadan olub. Uşaq ikən anası vəfat edib, analığının zülmünə dözə bilməyərək 14 yaşında evlərindən baş götürüb gedib. Uzun müddət Edoda acınacaqlı güzəran keçirib. Hokku sənətini Basyo davamçılarından Yaqamuti Saqonun təsis etdiyi Kacusika məktəbi şairlərinin rəhbərliyi altında öyrənib. Altı mindən artıq hokkunun, gündəliklərin, çoxlu zarafatyana şeirlərin müəllifidir.

T s i k i (1867-1902) – XIX əsrin sonlarına yaxın hokku janrı tənəzzülə uğramışdı. Həmin dövrdə hokkunun aparıcı bir janr kimi dirçəldilməsi uğrunda

yapon poeziyasında bir hərəkət başlamışdı. Masaoka Tsiki bu hərəkətin başçısı idi. O, klassik poeziya ənənələrinin davamçısı, hokkunun tarixinə və nəzəriyyəsinə dair bir sıra ədəbiyyatşünaslıq əsərlərinin müəllifi idi.

T a k u b o k u (1886-1912) – İsikavi Takuboku yeni dövr yapon ədəbiyyatı klassiklərindəndir. Cəmi iyirmi beş il ömür sürməsinə baxmayaraq, xalq arasında geniş şöhrət tapmış və çox sevilən şairlərdən olmuşdur. İvate qəzasının Tamayama kəndində anadan olub. Yaradıcılığa çox erkən başlamışdır və ilk şeirlərini Yosano Tekkanın (1862-1935) təsiri ilə yazmışdır. O, əsrin əvvəllərində Yaponiyada yaranmış və realist yapon ədəbiyyatının inkişafında böyük rol oynamış «Yeni poeziya cəmiyyəti»nin fəal üzvü olmuşdur. İndiyə qədər Yaponiyada Takubokunun anadan olduğu gün hər il əsl xalq bayramı kimi qeyd edilir. O, azadlıq, sülh və demokratiya carçısı idi.

T a s u d z i (1900 - ?) – Miyosi Tasudzi Tokio Universitetinin fransız ədəbiyyatı şöbəsini bitirib. Yapon ədəbiyyatında «Təmiz poeziya» cərəyanının görkəmli nümayəndələrindən biridir. Öz yaradıcılığında milli poetik ənənələrlə Qərbi Avropa ədəbi cərəyanlarının vəhdətini yaratmağa çalışmışdır. Bir çox kitabların müəllifidir. İlk kitabı «Hidroqrafik gəmi» («Sokuryosen», 1931) adlanır.

T e y d z y o (1900- ?) – Nakamura Teydzyo XX əsr yapon poeziyasının məşhur simalarından biridir. Əsas etibarilə hokku janrında yazmışdır. Bütün dünyada məşhur olan bir çox hokku kitabının müəllifidir.

T a r o (1922 - ?) – Şair və jurnalist Kitamura Taro Yaponiyanın ən nüfuzlu qəzetlərindən olan «Asaxi»nin əməkdaşı olmuşdur.

Q e k k a y – Aokura Qekkay müasir yapon şairidir.

İ s i k o – Oqi İsiko müasir yapon şairidir.

S a d a m i t s u – Yokomura Sadamitsu müasir yapon şairidir.

S i q e o – Nonoquti Siqeo müasir yapon şairidir.

S y u n e n – Sioda Syunen müasir yapon şairidir.

BİZİM HƏYATIMIZ –

Bir şəh damlası

Kitabın içindəkilər

Bir daha hokku haqqında	5
Sadəliyin müdrikliyi	15
ORTA ƏSRLƏR POEZİYASI	23
SAPA DÜZÜLMÜŞ MİSRALAR (Renkular)	113
YENİ POEZİYA	131
Müəlliflər haqqında məlumat	148

Kompüter tərtibatı: *Aqil  mrahov*

Korrektorlar: *Tamilla Rüstəmova*

Selcan Məmmədli

Çapa imzalanıb: . Formatı: 70x100 1/32.

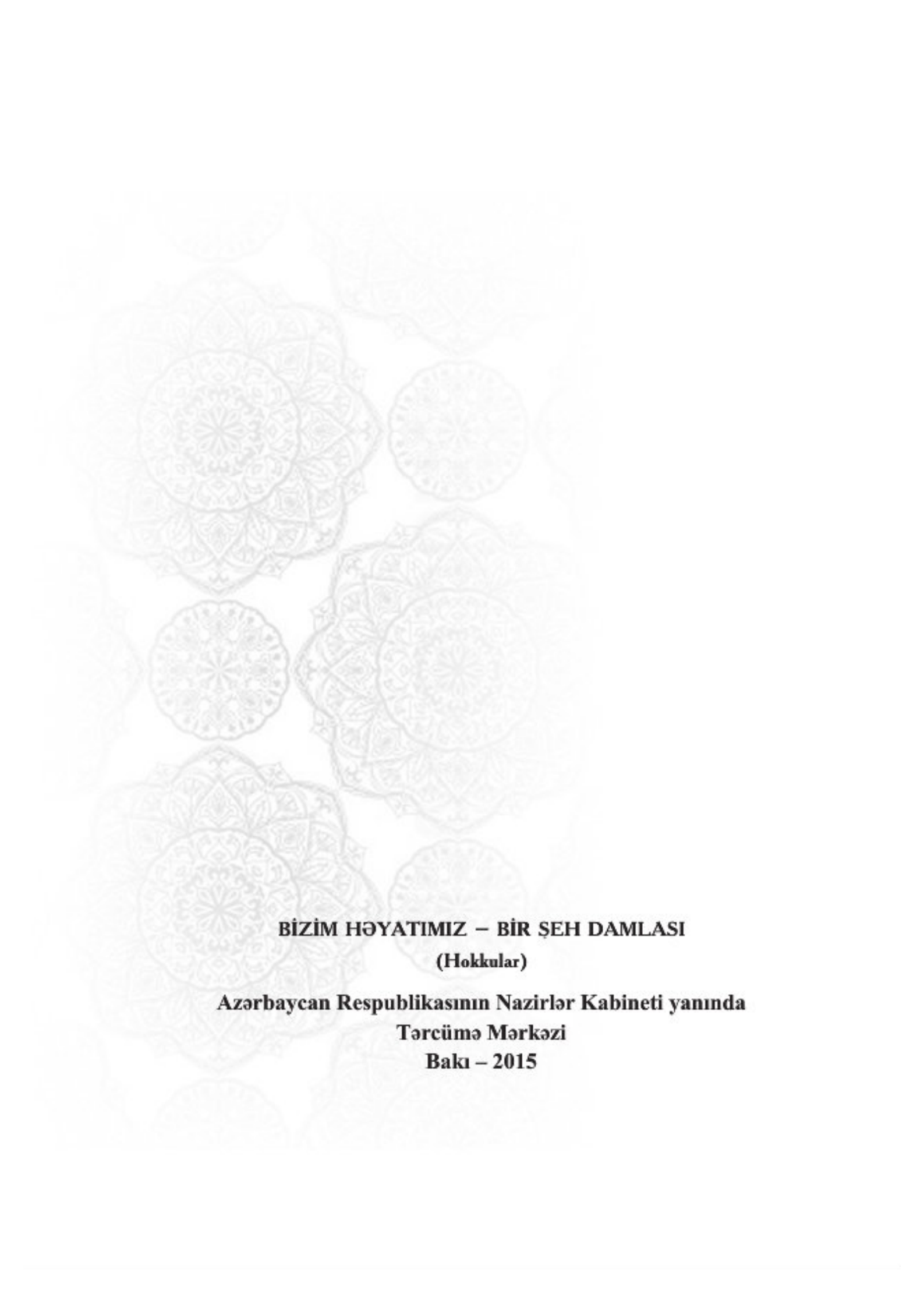
Ofset  apı. Fiziki çap vərəqi: 27. Tiraj: 500. Sifariş: ...

Azərbaycan Tərcümə Mərkəzi

 .Topçubaşov k  . 74.

Təqdim olunmuş hazır fayldan **“Təhsil Nəşriyyat-
Poliqrafiya”** müəssisəsinin m tb sində çap olunmuşdur.

AZ 1052, Bakı, Fətəli Xan Xoyski k  si, 121^A

BİZİM HƏYATIMIZ – BİR ŞEH DAMLASI
(Hokkular)

Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti yanında
Tərcümə Mərkəzi
Bakı – 2015